

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Bakalářská práce

2017

Eva Simonová

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Dluhová problematika seniorů

Bakalářská práce

Autor: Eva Simonová
Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: sociální práce ve veřejné správě
Vedoucí práce: JUDr. Olga Sovová, PhD.

Zadání bakalářské práce

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Zadání bakalářské práce

Autor:	Eva Simonová
Studium:	U1485
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce ve veřejné správě
Název bakalářské práce:	Dluhová problematika seniorů
Název bakalářské práce AJ:	The debt issues of pensioners

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Ve své bakalářské práci se budu věnovat dluhové problematice seniorů. V teoretické části bakalářské práce bych se ráda věnovala tématům finanční gramotnost jako příčina dluhové problematiky, dluhové problematice, vymezení stáří, psychickým a fyzickým obtížím seniorů a jaký má dluhová problematika vliv na tyto obtíže. V praktické části se budu věnovat kvalitativnímu výzkumu, zejména polo-strukturovanému rozhovoru s klienty Domova U Biřičky, jak oni vnímají dluhovou problematiku.

BALABÁN, Zdeněk. Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti. 2., aktualiz. vyd. Praha: COFER, 2011. 416 s. ISBN 978-80-904396-1-0. BRABEC, Jiří. Finanční gramotnost srozumitelně a bez překážek. 4. vydání. Plzeň: ABC finančního vzdělávání, 2016. ISBN 978-80-905057-1-1. ČEVELA, Rostislav a Líbuše ČELEDOVÁ. Sociální gerontologie: východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4544-2. HRDINKOVÁ, Tereza; MATI, Petr: Metodika dluhového poradenství. Bělina: Člověk v tísni, 2013. 57 s. ISBN 978-80-87456-40-8. HŮLEK, Daniel: Jak nespadnout do dluhové pasti!: průvodce pro seniory. Praha: Sdružení českých spotřebitelů, 2013, ISBN 978-80-87719-13-8. NEŠPOROVÁ, Olga; SVOBODOVÁ, Kamila; VIDOVICOVÁ, Lucie. Zajištění potřeb seniorů s důrazem na orli nestátního sektoru. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2008, 85 s. ISBN 978-80-87007-96-9. ONDŘEJ, Jan a kol. Zadlužení fenomén současnosti. vyd. 1. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2012, 270 s. ISBN 978-80-86744-92-6.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce
Vedoucí práce:	doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.
Oponent:	Ing. Lukáš Válek
Datum zadání závěrečné práce:	4.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. 3. 2017

Eva Simonová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. JUDr. Olze Sovové, PhD. za odborné vedení, cenné rady a podnětné připomínky, kterými přispěla k vypracování této bakalářské práce a PhDr. Ondřeji Štěchovi, PhD. za cenné připomínky při zpracování výzkumné části bakalářské práce. Ráda bych také poděkovala své rodině a přátelům za podporu a pomoc, kterou mi po celou dobu studia poskytovali.

V Hradci Králové dne 10. 3. 2017

Eva Simonová

Abstrakt

Simonová, Eva. *Dluhová problematika seniorů*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: JUDr. Olga Sovová, PhD.

Práce popisuje dluhovou problematiku seniorů jako jeden ze současných problémů naší společnosti. Práce se nejdříve věnuje poznání cílové skupiny seniorů, vymezením pojmů stáří, stárnutí, mýtům o stáří, změnám ve stáří, potřebám seniorů, sociální práci se seniory a sociálními službami pro seniory. Práce vnímá jako prevenci před dluhovou problematikou finanční gramotnost a věnuje se souvisejícím pojmům, včetně významu peněz a hospodaření s nimi. Shrnuje dluhovou problematiku od vzniku dluhu až po exekuci, přes charakteristiku dluhů, příčiny zadlužování, dluhovou past. Veškeré pojmy finanční gramotnosti a dluhové problematiky práce aplikuje přímo na seniora. Výzkumná část práce je zaměřena na názory seniorů v Domově U Biřičky, kteří zažili dluhové problémy. Řešeny jsou otázky, jak senioři vnímají své dluhy, jak je řeší, jak se dostali do dluhové pasti a jaký mají dluhy vliv na jejich fyzický a psychický stav.

Klíčová slova: senior, finanční gramotnost, dluh, dluhová past, zadlužování, exekuce

Abstract

Simonová, Eva. The Debt Problems of the Elderly. Hradec Králové, 2017, the Bachelor thesis. The University of Hradec Králové, Department of Social Work. Supervisor: JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

The thesis describes the debt problems of the elderly as one of the current problems of our society. The thesis is dedicated to the familiarity with the target group of the elderly, the definition the term “old age”, aging, myths about old age, changes during the age, the needs of the elderly, social work with the elderly and social services for the elderly. The thesis believes financial literacy to be a prevention of debt problems and is dedicated to the terms relating to concepts, including the meaning of money and management. The thesis summarizes the debt issue from the outset of the debt to the execution, through the attributes of the debts, the causes of indebtedness, a debt trap. The thesis applies all the concepts of financial literacy and debt problems directly to an elderly citizen. The research part of the thesis is focused on the opinions of the elderly in the state-funded institution called Domov U Biřičky, who have experienced some debt problems. The thesis looks for the answers to questions of how seniors are oblivious of their debts, how they solve this problem, how they got into a debt trap and how the debts influence their physical and mental state.

Keywords: the elderly, financial literacy, debt, debt trap, indebtedness, execution

Obsah

Úvod.....	9
1 Stárnutí a stáří	11
1.1 Vymezení pojmů stárnutí a stáří	12
1.1.1 Mýty o stáří.....	13
1.2 Změny ve stáří	14
1.2.1 Fyzické změny ve stáří	14
1.2.2 Psychické a sociální změny ve stáří.....	14
1.3 Přístupy chápání vlastní role ve stáří	16
1.4 Senior a jeho potřeby	18
1.5 Sociální práce se seniory.....	19
1.6 Sociální služby pro seniory.....	22
1.6.1 Domov U Biřičky.....	24
2 Finanční gramotnost	25
2.1 Definice pojmu finanční gramotnost	26
2.2 Inteligence a finanční gramotnost.....	27
2.3 Peníze a jejich význam	28
2.3.1 Hospodaření s penězi	28
2.4 Půjčování finančních prostředků	29
2.5 Cena	30
2.6 Reklama	30
3 Dluhová problematika.....	31
3.1 Dluh a jeho vznik.....	31
3.1.1 Pyramida vzniku dluhů	33
3.2 Charakteristika dluhů	34
3.3 Příčiny zadlužování a předlužení	35
3.4 Dluhová past	37
3.5 Řešení dluhů	37
3.6 Exekuce.....	39
3.6.1 Exekuce na důchody v domovech pro seniory	39
Shrnutí teoretických východisek.....	41
Výzkumná část.....	42
4 Metodika výzkumu	42
4.1 Výzkumná strategie a metoda výzkumu	42
4.2 Popis výzkumného vzorku.....	42
4.3 Popis průběh sběru dat.....	43
4.4 Hlavní cíl a dílčí výzkumné otázky	44
4.5 Rizika výzkumu	46
5 Popis a interpretace získaných informací	47
Závěr	55
Seznam použitých zdrojů.....	57

Úvod

„Jedna z věcí, jež se v posledních stoletích namáhal lidský duch naléztí, je tajemství, jak dlužit více, než máme, a žít si při tom, jako bychom byli bez dluhů.“ (Voltaire)

Téma mé bakalářské práce je dluhová problematika seniorů. Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů. Dluhová problematika je dle mého názoru značně aktuální téma, které má v naší společnosti stoupající tendenci. Život se prodlužuje a nejvýznamnější demografickou změnou, kterou naše společnost zaznamenala je stárnutí populace. Pracuji v domově pro seniory jako sociální pracovník a sama za sebe začínám vnímat, že dluhová problematika u seniorů neustále narůstá.

Je povoleno dělat vše to, co zákon výslovně nezakazuje. Studujeme, cestujeme, poznáváme, vymýšlíme, žijeme bez hranic a málokdy si uvědomíme, že jedním svým podpisem můžeme svůj další život ovlivnit i na dlouhou dobu. Naše „svoboda“ nás nebrzdí v ničem, bohužel ani v nepotřebných půjčkách, kreditních kartách. Vždyť je přece tak snadné vzít si například kreditní kartu a platit s ní, když z ní utratím určitou sumu peněz měsíčně, kterou tam ze svého příjmu zašlu, nic se neděje, karta je vedena zdarma, nepříjemnost dle mého názoru nastává, když se přihodí jen něco mimořádného. Lidský život je totiž protkaný různými, mnohdy i zvláštními situacemi. Proto si myslím, že by naše „svoboda“ měla být přímo úměrná naší zodpovědnosti.

Svět je obklopený reklamou, novými věcmi, půjčkami, záměrně si ukazujeme tu „lepší“ stránku našeho světa. O chudobě, o dluzích a o dalších „nepříjemných“ věcech se stále málo ví a mluví.

Hlavním cílem mé bakalářské práce bude popsat dluhovou problematiku seniorů, jak se dostávají do dluhové pasti. Zaměřím se na to, jak tuto problematiku vnímají sami senioři v Domově U Biřičky a jaký má dluhová problematika vliv na jejich psychický a fyzický stav.

Myslím si, že má bakalářská práce by se mohla stát přínosem pro sociální pracovníky, kteří se setkávají se zadluženými seniory a nejsou si jisti svými znalostmi této problematiky. V souvislosti s tímto od své bakalářské práce

očekávám, že si díky ní prohloubím znalosti jak ohledně seniorů, tak dluhové problematiky.

V teoretické části bakalářské práce se budu věnovat etapizaci života, pojmům stárnutí a stáří, včetně změn, které toto životní období přináší, a jak na tyto změny reagují sami senioři. Navážu podkapitolami potřeby seniorů, sociální práce se seniory a sociální služby pro seniory. V druhé kapitole své bakalářské práce se budu věnovat finanční gramotnosti, penězům, ceně a reklamě. Poslední a stěžejní kapitolu teoretické části věnuji dluhové problematice, dluhu a jeho vzniku, charakteristice dluhů, příčinám zadlužování a následného předlužování, pojmu dluhová past a jak lze dluhy řešit. Na závěr kapitoly se budu věnovat pojmu exekuce. Pojmy finanční gramotnosti a dluhové problematiky budu aplikovat na seniora.

V praktické části se budu věnovat kvalitativnímu výzkumu, metodou pro sběr údajů se stane polostrukturovaných rozhovor. Svůj výzkum budu realizovat na svém pracovišti v Domově U Biřičky se seniory, kteří mají zkušenosti s dluhy. Rozhovory budou zaměřeny na to, jak sami senioři vnímají tuto problematiku a jaký má dluhová problematika vliv na jejich psychický a fyzický stav.

1 Stárnutí a stáří

První kapitola mé bakalářské práce se bude věnovat tématu stárnutí a staří, tuto kapitolu řadím jako první a to z toho důvodu, že pokud se chci věnovat dluhové problematice seniorů, musím nejdříve poznat cílovou skupinu, které se problém týká.

V první kapitole své bakalářské práce se budu věnovat etapizaci života, z důvodu charakteristiky životní etapy, kterými si člověk prochází v daném věku, vymezím pojmy stárnutí a stáří. Dále se budu zabývat změnami, které toto životní období přináší, včetně toho, jaké jsou strategie chápání vlastní role ve stáří. Vydefinuji pojem senior, včetně potřeb seniorů. Na závěr kapitoly se budu věnovat sociální práci se seniory, sociálním službám pro seniory, Domovu U Biřičky.

Stáří je zvláštní a obávaná etapa lidského života, člověk moderní doby o ní nechce vědět, nechce slyšet, a hlavně nechce být starý. Stáří můžeme vnímat jako vyvrcholení a konečnou fázi našeho života. Způsob našeho života v dětství, mládí a dospělosti významně ovlivňuje kvalitu našeho stáří. Odklon od tématu stáří nám neumožní pochopit stáří v nás a kolem nás, je tedy žádoucí se této problematice otevřít. Každý z nás je jedinečná, neopakovatelná bytost a v podzimu našeho života ubývají naše dovednosti a schopnosti, mění se náš životní rytmus a nemusíme tak lpět na činnostech, na které síly již nestačí – stáří není nemoc. Hledáme novou vnitřní energii, přijímáme nové podmínky a stavíme na tom, co umíme a co dokážeme, ostatně jako v každé jiné fázi našeho života. (Haškovcová, 2010; Sak, Kolesárová 2012; Klevetová, Dlabalová 2008)

1.1 Vymezení pojmů stárnutí a stáří

Pro komplexnější pochopení pojmu stáří uvádím ve své bakalářské práci Alanovu etapizaci života, pro účely práce se budu etapizaci života věnovat od pozdní dospělosti do dlouhověkosti.

Tabulka č. 1 Alanova etapizace života

Věk	Etapa	Sociální charakteristika etapy	Profesní dráha	Rodinný cyklus
0 – 2	Ranné dětství			
2 – 5	Předškolní věk			
6 – 12	Školní věk			
12 – 15	Puberta			
16 – 20	Dospívání			
21 – 25	Raná dospělost			
26 – 40	Střední dospělost			
41 – 55	Pozdní dospělost	Tzv. krize středního věku, nové formování životní perspektivy odvíjené od „zbytku života“	Stabilizace, postup, profesní potíže	Rodina s mladým dospělým, vznik role prarodiče
55 – 65	Předdůchodový, důchodový věk	Vrchol sociálního postavení a autority, změny zájmů, proměny fyzických funkcí, stabilizace životních stereotypů, zhodnocování dosavadního života	Práce před důchodem, přechod do důchodu, práce v důchodu	Období „prázdného hnízda“, formování nové příbuzenské sítě (po sňatku dětí)
66 – 74	Stáří	Změny sociálních a psychických funkcí, slábnutí životní aktivity	„Profesní prázdnota“	Rodina seniorů, vdovství
75 – 89	Stařecký věk	Oslabení pohyblivosti, snížení soběstačnosti	„Profesní prázdnota“	Osamělost
90 –	Dlouhověkost	Snížení soběstačnosti	„Profesní prázdnota“	Osamělost

(Matoušek, 2013)

Stárnutí je přirozený proces, který probíhá především na individuální úrovni jedince a představuje bio-psycho-sociálně-spirituální involuční změny. Stárnutí je součástí ontogenetického vývoje života člověka. Stárnutí je souhrn změn, kterým podléhá organismus v průběhu času. Stárnutí lze považovat na vývojový přechod mezi dospělostí a stářím. (Čevela, Čeledová, 2014; Dvořáčková, 2012; Sak, Kolesárová, 2012)

Stáří je poslední životní etapa člověka, jedná se o důsledek stárnutí (geneticky podmíněných involučních procesů). Na povaze stáří se podílí celá řada faktorů, například životní styl, životní podmínky, zdravotní stav, sociálně ekonomické postavení, psychický stav atd. Stáří má své hranice: spodní hranice je individuální, zpravidla hovoříme o stáří od 60 let věku života, horní hranice je ostře vymezena smrtí. (Čevela, Čeledová, 2014; Dvořáčková, 2012; Sak, Kolesárová, 2012)

Vymezení stáří

- 1. Věk chronologický (kalendářní)** – věk, který je určen datem narození jedince, lze jej přesně vymežit, ale často nevyovídá nic o soběstačnosti seniora.
- 2. Věk funkční (biologický, subjektivní, psychologický, sociální)** – nelze jej přesně vymežit a nemusí odpovídat věku kalendářnímu. (Dvořáčková, 2012)

Stárnutí a stáří je záležitostí velmi individuální a to jak z hlediska času, tak i z hlediska rozsahu a závažnosti projevů. Lidé stárnou různým tempem, někdo pomaleji, někdo rychleji. (Dvořáčková, 2012)

1.1.1 Mýty o stáří

Mýty o stáří se formovali na základě různých pravd a polopravd, které se šíří mezi lidmi. Když „mýty o stáří“, zaměním za „předsudky o stáří“, může to být pro sociální práci přínosné. Pojem sebepoznání je dle mého názoru v sociální práci zásadní. Tak, jak bych měla znát sama sebe, bych měla mít znalosti i o cílové skupině, se kterou pracuji, včetně předsudků a stereotypů. Jestliže poznám sama sebe, měla bych být schopna reflektovat své předsudky a stereotypy o seniorech, včetně těch obecně přijímaných.

Z tohoto důvodu proto dokládám některé z mýtů o stáří:

- ⟨ Každý senior bude spokojen, pokud bude materiálně a ekonomicky zabezpečen.
- ⟨ Odchodem do důchodu skončila smysluplná část života, dál už je jen strastiplné stáří plné nemocí s vidinou blízké smrti.
- ⟨ Senioři nemají velké důchody a trpí tak chudobou.
- ⟨ Všichni senioři vypadají stejně a mají stejné potřeby.
- ⟨ Senior nechodí do práce, senior nic nedělá, není užitečný.
- ⟨ Senior pracuje, ale nemůže být našim partnerem ani konkurentem, protože nám nemůže stačit.
- ⟨ Všechny problémy starých lidí vyřeší medicína a lékaři.
- ⟨ Všichni senioři zapomínají. (Haškovcová, 2010)

1.2 Změny ve stáří

Každý z nás v průběhu života prochází různými změnami, narodili jsme se s určitými dispozicemi. To, jak budeme reagovat na situace a změny ve svém životě je ovlivněno mimo jiné genetickými předpoklady, životními zkušenostmi, prostředím apod. Změny způsobené stářím se projevují v rovině tělesné, psychické a sociální. Tyto roviny představují propojené systémy. (Dvořáčková, 2012)

1.2.1 Fyzické změny ve stáří

S věkem se může snižovat tělesná výška, kdežto tělesná hmotnost s věkem může stoupat. Dochází k úbytku svalové hmoty a mění se postoj a chůze člověka. Involuční změny postihuje i smyslové vnímání. Všechny fyzické změny ve stáří mají vliv na vzhled i chování seniora. Začíná se objevovat nedůvěra, nejistota a introvertní nálada. Člověk se čím dál více zaobírá sám sebou, svými tělesnými orgány a jejich funkcemi. S tělesnými změnami úzce souvisí i změny psychické a sociální. (Klevetová, Dlabalová, 2008; Dvořáčková 2012)

1.2.2 Psychické a sociální změny ve stáří

Stárnutí bývá spojeno se změnou osobnosti. Psychickou involuci lze chápat jako spořádaně probíhající demontáž osobnosti. U seniorů se mohou projevovat negativní vlastnosti a do popředí se mohou dostávat negativní rysy jedince. Psychické změny v kombinaci se sociálními změnami mohou seniorům ztížit

adaptaci na nové prostředí. Vždy je nutné odlišit problematické chování způsobené změnami ve stáří od změn psychického stavu či duševních poruch.

Mezi charakteristické psychické změny patří pokles elánu a vitality, zpomalení psychomotorického tempa, snížení pozornost, zhoršení paměti, zvýšení vytrvalosti a trpělivosti. Postoj společnosti ke stáří se vyvíjí a mění, s tím úzce souvisí společenská role seniorů a jejich statut ve společnosti.

V momentě, kdy člověk odchází na tzv. „zasloužilý odpočinek“, může dojít ke změně společenské role a seniorovi se připisuje role „nemít roli“. Při statusu „nemít roli“ se člověk dostává do situace závislosti. (Dvořáčková 2012) Každý člověk potřebuje někam patřit, mít svoji roli, v rodině, v práci, ve společnosti apod. Ve stáří přibývá mnoho sociálních změn a ztrát, které jsou v přehledu uvedeny v níže uvedené tabulce.

Tabulka č. 2: Změny a ztráty ve stáří

Změny	Ztráty
Pracovní role	Ztráta pracovního kolektivu a navyklých pracovních činností, narušení obvyklého denního režimu
Role otec/matka	Odchod dětí – prázdné hnízdo
Společenská role – odchod do důchodu	Sociální izolace
Rozvod, nemoc, smrt partnera	Osamělost, samota
Bydlení – dlouhodobá hospitalizace, odchod do domova pro seniory	Soukromí, vlastní domov
Snížení fyzických sil	Neschopnost péče o sebe, závislost na druhých
Změna fyzického vzhledu	Ochota něco nového si koupit, zkrášlit svůj obličej i tělo, jít do společnosti
Smyslové funkce	Okamžitá orientace a jednání

(Klevetová, Dlabalová, 2008)

1.3 Přístupy chápání vlastní role ve stáří

Osobnost seniora je utvářena jeho předchozím vývojem, Klevetová uvádí pět vyrovnávacích strategií, jak zvládáme vlastní stáří. Strategie vychází ze studie S. Reichardové z roku 1962. Ať senior přistupuje ke svému stáří jakkoliv, vždy je nutné ho respektovat s ohledem na jeho životní příběh a aktuální stav.

1. Konstruktivní strategie

Člověk se dokázal vyrovnat se změnou, s omezením, které stáří přineslo. Snaží se být aktivní, vytváří nové vztahy, stanovuje si reálné cíle. Je tolerantní vůči ostatním, společenský. Snadno navazuje kontakty, má smysl pro humor, je optimistický. Je schopen se přizpůsobit změnám a akceptuje svá omezení. Předpokladem je spokojené dětství a tvořivá dospělost. (Klevetová, Dlabalová, 2008; Dvořáčková 2012)

2. Strategie závislosti

Člověk spoléhá na pomoc druhých, je spíše pasivní, nerad se rozhoduje sám. Jedná se o člověka, který byl neustále pod něčím vlivem, nejčastěji partnera a tato role mu vyhovuje. Má rád bezpečí, odpočinek, své soukromí a pohodlí. Nechá se snadno ovlivnit např. dětmi, nemá příliš jasno v tom, co je pro něho nejlepší. Tato strategie může být destruktivní ve chvíli, kdy jsou názory těch, od kterých se nechá ovlivňovat v rozporu s potřebami seniora. (Klevetová, Dlabalová, 2008; Dvořáčková 2012)

3. Strategie obranná

Člověk odmítá přijmout změny ve stáří. Svou přehnanou aktivitou dokazuje svou soběstačnost a odmítá pomoc druhých. Tento člověk byl zpravidla společensky velmi úspěšný a nepřijímá myšlenku odchodu do důchodu. Vyznačuje se přílišnou emoční kontrolou a lpěním na svých zvyklostech – odmítá cokoli měnit. Bývá konfliktní a chce mít nad prostředím moc. (Klevetová, Dlabalová, 2008; Dvořáčková 2012)

4. Strategie hostility

Člověk je nepřátelský vůči lidem a vůči všemu, nic a nikdy není dobře. Cítí se jako oběť svého života a touží být litován. Obviňuje lidi kolem sebe a hledá viníky za své životní prohry. Vyhledává konflikty, stále si na něco stěžuje, je podezřívavý a agresivní. (Klevetová, Dlabalová, 2008; Dvořáčková 2012)

5. Strategie sebenenávisti

Svou nenávist a zlobu obrací tento člověk proti sobě. Je příliš kritický k vlastní osobě a jeho častým tématem je smrt jako vysvobození. V jeho životním příběhu dominují neuspokojivé vztahy s rodiny, manželem, na pracovišti. Život hodnotí kriticky a pohrdavě. O nic se nesnaží a netouží nic dělat. (Klevetová, Dlabalová, 2008; Dvořáčková 2012)

1.4 Senior a jeho potřeby

Gerón, řecky stařec je starší označení pro seniora, které se již dnes nepoužívá. Senior bývá zpravidla označován jako ten, který přesáhl hranici 60 let věku. Je spojován se sociálním statutem důchodce, často a stereotypně je považován za neaktivního či neproduktivního, předpokládány jsou i další charakteristiky spojené s involucí. (Haškovcová, 2012; Matoušek, 2010; Hartl, Hartlová 2015)

Senioři potřebují v životě uspokojovat všechny své potřeby stejně jako kdokoli jiný, přičemž jsou velmi často odkázáni na pomoc od svého okolí. Potřeba péče není však primárně spojena s věkem, věk sám o sobě není důvodem zvýšené potřeby péče, ale je spojena s poklesem soběstačnosti. Mezi základní potřeby seniorů patří potřeba pocitu jistoty a bezpečí, touží po důvěře, stabilitě, jistotě a spolehlivosti – hovoříme tak o potřebě psychického, fyzického i ekonomického bezpečí. Mezi nejdůležitější hodnoty pro seniory patří zdraví, láska, rodina, přátelství, soběstačnost, sociální kontakt, vlastní domácnost, psychická i fyzická pohoda apod. Senioři zdůrazňují ty hodnoty a potřeby, které cítí jako ohrožené. Pokud se senioři cítí více ohroženi, například onemocněním, ztrátou blízké osoby, lépe se smiřují s určitou mírou závislosti na druhých a do popředí tak vstupuje potřeba podpory a bezpečí. Uspokojování vlastních životních potřeb je člověku vlastní v každém věku. Buď si je schopen tyto potřeby zajistit sám, nebo je odkázán na pomoc druhých. (Dvořáčková, 2012)

Mezi nejznámější teorie týkající se lidských potřeb vytvořil A. H. Maslow, americký psycholog ve 40. letech 20. století. Jedná se o psychologickou motivační teorii založenou na pořadí naléhavosti a pořadí, ve kterém se základní lidské potřeby projevují. A. H. Maslow hovoří o hierarchii potřeb, protože aktuálně neuspokojená potřeba má tendenci ovládat naše chování. Chování je tak určováno potřebami neuspokojenými, i když jejich relativní síla slábne s tím, jak se pohybujeme od potřeb „nižších“ k potřebám „vyšším“. Autor uvádí základní lidské potřeby sestavené do pyramidy od té nejnižší po nejvyšší. Základnu pyramidy tvoří biologické a fyziologické potřeby, dále pak potřeba jistoty a bezpečí, sociální potřeby, poznávací potřeby, estetické potřeby, seberealizace. (Dvořáčková, 2012)

1.5 Sociální práce se seniory

Odborníci Pavel Navrátil a Libor Musil, definují sociální práce takto: „Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na zlepšení nebo obnovení sociálního fungování klienta a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl.“ (Janebová, 2014, s. 16)

Oldřich Matoušek definuje sociální práci takto: „Sociální práce je společensko-vědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů atd. Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky. Sociální práce je hlavním přístupem při poskytování sociální pomoci.“ (Matoušek, 2008, s. 200, 201)

Sociální práce se seniory je především soustředována do oblasti péče o seniory, kteří v nějaké míře ztratili soběstačnost. Senior je tak omezen ve schopnosti uspokojovat své každodenní potřeby, udržovat kontrolu nad svým životem, čím může docházet ke snížení kvality jeho života. Smyslem sociální práce se seniory je pomoci seniorům překonávat překážky v uspokojování jejich každodenních potřeb. Sociální pracovník musí být vybaven dovednostmi k navázání kontaktu a rozpoznání potřeb seniorů. Základním principem sociální práce se seniory je práce se vztahem, s důvěrou a vytvoření pocitu bezpečí a jistoty. Sociální pracovník je prostředníkem mezi seniorem a vnějším světem, skrze sociálního pracovníka může senior vyjádřit svoji vůli, s jeho podporou se může rozhodovat a udržet si kontrolu nad svým životem. Sociální práce se seniory znamená často také práci s jeho rodinou a pomoc pečujícím rodinným příslušníkům. Mezi metody sociální práce se seniory můžeme řadit různé metody např. validace, preterapie, videotrénink interakcí, práce se vzpomínkami atd. (Matoušek, 2010)

Validace je proces vstupování do klientova světa, při němž by sociální pracovník měl podpořit vše, co pro klienta může mít hodnotu či smysl. Validace se zaměřuje na člověka, na jeho celistvost a individuální potřeby. Jejím cílem je pomoci seniorům ohroženým dezorientací, ztrátou kontroly a kontaktu s realitou nabýt znovu vnitřní rovnováhu a pocit důstojnosti. Validace pomáhá lidem zbavit se úzkosti, získat zpět vnitřní klid a pocit vlastní hodnoty vyplývající z respektu druhých a uspokojování potřeb. Základem validace (potvrzení platnosti) je komunikace založená na respektu k druhému člověku, která za všech okolností dává najevo, že jeho potřeby, vyslovená přání nebo jeho pohled na realitu jsou uznávány, respektovány a vyslyšeny bez ohledu na to, zda s nimi naslouchající souhlasí či nikoliv. Klientův postoj je přijímán s opravdovým zájmem jako legitimní vyjádření jeho skutečných pocitů a potřeb, nikoli přehlížen jako něco okrajového a nepodstatného nebo odsuzovány či vyvraceny jako obtěžující nebo irelevantní. Validace pomáhá personálu objevit v člověku jeho individuální bytost a navázat s ním vztah. Prostřednictvím autentického, empatického přístupu vzniká důvěra. Člověk může získat jistotu, sílu a sebevědomí, které snižují napětí a stres. Mízí pocit strachu a nutnost klienta omezovat, dochází ke zlepšení jeho tělesných a sociálních funkcí. (Matoušek, 2008; Matoušek, 2013)

Preterapie je forma pomoci, která posiluje základní schopnosti a dovednosti klientů například vnímání, komunikování, pohybování se. Preterapie je přístup, který se zaměřuje na člověka, jehož smyslem a cílem je připravit osobu na skutečnou psychoterapii, kterou jinak není schopna přijímat. Preterapii v sociální práci lze poskytovat i bez vyhlídky terapie. Výchozím prvkem metody je pozorování, jež následně umožní slovní, zvukové a pohybové zrcadlení. (Matoušek, 2008; Matoušek, 2013)

Videotrénink interakcí je metoda podpory používaná při řešení chronických problémů. Videotrénink interakcí spočívá v pořizování videonahrávek interakce, ve kterých jsou ponechány pouze ty pasáže, ve kterých se povedlo daný problém vyřešit. Opakování tohoto postupu přesvědčuje členy zúčastněné o tom, že mají kompetenci potřebnou k řešení problému, cílem je posilování kompetencí. (Matoušek, 2008)

Práce se vzpomínkami neboli reminiscenční terapie je hlasité nebo i tiché (skryté, vnitřní, osobní) vybavování událostí, aktivit, zkušeností ze života člověka, které se uskutečňuje buď o samotě, nebo spolu s jinou osobou (například sociálním pracovníkem) či se skupinou lidí. Nástrojem jsou vhodné podměty, které vybaví příjemné vzpomínky, například fotografie, archivní hudba, předměty z domácnosti apod. Reminiscence je přirozenou součástí jednotlivce i lidského společenství, přispívá ke kvalitě života jednotlivce a kolektivní minulosti. (Matoušek, 2013)

1.6 Sociální služby pro seniory

V širším pojetí jsou sociální služby poskytovány lidem, kteří jsou společensky znevýhodnění, a to s cílem zlepšit kvalitu jejich života nebo je v maximální možné míře do společnosti začlenit. Sociální služby by měli zohledňovat jak klienta, tak jeho rodinu. Cílem sociálních služeb je mimo jiné podpořit rozvoj nebo alespoň zachování stávající míry soběstačnosti. V užším pojetí jsou sociální služby součástí státního systému sociálního zabezpečení. Druhy sociálních služeb upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, tyto služby si jejich klient může na základě přiznaného příspěvku na péči „nakupovat“. Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb klientů. (Dvořáčková, 2012)

Dle §32 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách rozlišujeme následující sociální služby: sociální poradenství, služby sociální péče, služby sociální prevence. Přičemž senior zpravidla využije nejvíce služeb sociální péče, případně sociální poradenství.

Dle §33 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách jsou sociální služby poskytovány ve formě pobytové, ambulantní, terénní. Senior, jehož soběstačnost je snížena, ale může využít všechny formy sociálních služeb.

Dle §38 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, jsou služby sociální péče takové služby, které napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem podpořit život v jejich přirozeném sociálním prostředí a umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a v zacházení. Každý má právo na poskytování služeb sociální péče v nejméně omezujícím prostředí.

V následující tabulce jsou uvedeny služby, které mohou dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách využívat senioři, kteří mají sníženou soběstačnost z důvodu věku.

Tabulka č. 3: Služby sociální péče pro seniory se sníženou soběstačností

§	Název služby	Forma
§ 39	Osobní asistence	Terénní
§ 40	Pečovatelská služba	Terénní, ambulantní
§ 41	Tísňová péče	Terénní
§ 42	Průvodcovské a předčitatelské služby	Terénní, ambulantní
§ 44	Odlehčovací služby	Terénní, ambulantní
§ 45	Centra denních služeb	Ambulantní
§ 46	Denní stacionáře	Ambulantní
§ 47	Týdenní stacionáře	Pobytová
§ 49	Domovy pro seniory	Pobytová
§ 50	Domovy se zvláštním režimem	Pobytová

1.6.1 Domov U Biřičky

Domov U Biřičky (DUB) je sociální služba pro seniory v Hradci Králové. DUB je příspěvková organizace Královehradeckého kraje, je registrovaným poskytovatelem sociálních služeb ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. DUB poskytuje svým klientům dvě sociální služby:

1. Domov pro seniory dle § 49 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách;
2. Domov se zvláštním režimem dle § 50 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Celková kapacita DUB je 355 klientů, z čehož je 297 lůžek na domově pro seniory a 58 lůžek na domově se zvláštním režimem. (Domov U Biřičky, 2016)

Posláním Domova u Biřičky je poskytování podpory, pomoci a péče seniorům, kteří z důvodu věku, zdraví a sociální situace potřebují pravidelnou pomoc druhého člověka, a ani za pomoci rodiny, přátel a terénních sociálních služeb nezvládají život v domácnosti. Posláním je poskytnutí bezpečí a péče na míru seniorovi tak, aby důstojnost a veškerá lidská práva byla respektována. (Domov U Biřičky, 2016)

Domov pro seniory dle § 49 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách poskytuje pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby. Sociální služba domov pro seniory poskytuje následující základní činnosti:

- a. poskytnutí ubytování,
- b. poskytnutí stravy,
- c. pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- d. pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- e. zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- f. sociálně terapeutické činnosti,
- g. aktivizační činnosti,
- h. pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. (Domov U Biřičky, 2016)

V Domově U Biřičky v současné době pracuji a stane se místem realizace výzkumné části bakalářské práce. Výzkum bude realizován pouze na sociální službě domov pro seniory.

2 Finanční gramotnost

V druhé kapitole bych se ráda věnovala tématu finanční gramotnost, a to z důvodu že finanční gramotnost je úzce spojena s tématem dluhové problematiky, protože pokud nebudeme dobře vzděláni a informováni v tématech finanční gramotnosti, můžeme se rychleji a snadněji dostat do finančních obtíží a tím pádem i do dluhů. Téma finanční gramotnost chápu jako prevenci a příčinu dluhové problematiky. Pokud chci podrobněji rozumět dluhové problematice a věnovat se jí v další kapitole musím se dle mého názoru nutně věnovat finanční gramotnosti.

Život na dluh se pro mnohé z nás stal běžnou životní situací, a to díky podbízivému prodeji nových finančních produktů umocněný reklamou. Z tohoto důvodu je nutné dávat všem skupinám obyvatelstva naší společnosti informace v podobě finanční gramotnosti. (Ondřej, 2012)

Někdy nezodpovědné a nepromyšlené jednání každého z nás sebou nese rizika ekonomická, psychická a sociální. Unáhlená a nerozumná rozhodnutí v otázkách hospodaření s financemi strhla do víru zadluženosti mnohé jedince či přímo rodiny. V těchto spojitostech musíme pochopit, že ekonomické chování každého z nás je součástí našeho každodenního jednání. Většina lidí se po větší část svého života musí zaměřovat na získávání peněz, a proto vzniká představa, že vše je pevně spjato s vlastněním určité sumy peněz, a tak se z pouhého prostředku pro obživu stává nutnost. Peníze v nás vzbuzují pocit, díky nim dosáhneme všeho snadněji než kdy jindy. Čím blíže je dle našich představ štěstí, tím více roste touha po něm, což se vzhledem k vlivu médií, konzumní společnosti vyhýbá jen málo komu. Peníze se tak stávají jakýmsi „kouzelným klíčem“, kterým můžeme dosáhnout všeho, po čem toužíme a tím se peníze mění v cíl, o nějž neustále usilujeme, a tak má člověk stálý popud k činnosti. Pocity, které vzbuzují peníze, mají jistou psychologickou podobnost se zbožností. Odtud také srovnání, že peníze jsou Bohem naší doby. (Balabán, 2011)

2.1 Definice pojmu finanční gramotnost

Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů člověka, nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svoji rodinu v současné společnosti. Finančně gramotným občanem se pak stává ten občan, který je schopen se orientovat v problematice peněz a cen. Je schopen zodpovědně spravovat osobní či rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace a měnící se ekonomickou situaci. (Balabán, 2011)

S pojmem finanční gramotnost se pojí mnoho dalších pojmů, ve kterých je třeba se orientovat, jsou to např. peněžní gramotnost, cenová gramotnost, informační gramotnost, právní gramotnost, ochrana spotřebitele a rozpočtová gramotnost.

Pokud si položím dle výše uvedené definice otázku, zdali je senior finančně gramotným občanem, najdu sama v sobě několik odpovědí. Nemohu obecně říci, zda jsou senioři finančně gramotní či negramotní. Nicméně by šlo hovořit o nižší míře finanční gramotnosti, kterou senioři mají. Dnešní senioři v dobách minulých nebyli v oblasti finanční gramotnosti vzděláváni a informováni tak, jako dnešní mladé generace. Nutno podotknout, že ve svém produktivním věku mohli být senioři ve své době velice finančně gramotní, orientovali se v penězích a cenách. Situace by se mohla zdát jednodušší, v dobách minulých nebylo tolik finančních produktů, trh nebyl tak přesycen jako dnes. Orientace v dnešních finančních situacích může být pro seniory obtížná, a proto může dojít k oslabení či ztrátě jejich finanční gramotnosti.

2.2 Intelligence a finanční gramotnost

Intelligence je jedním z mnoha předpokladů finanční gramotnosti. Vysoká úroveň měřitelné inteligence nemusí vždy souhlasit s úrovní sociální inteligence a účelností lidského chování.

„Inteligenci můžeme definovat jako schopnost člověka názorně a abstraktně myslet v řečových, numerických a časově prostorových vztazích a najít řešení problémů. Intelligence se podílí na chování člověka, umožňuje přizpůsobit se okolnímu světu a účinně se s ním vyrovnat.“ (Balabán, 2011, s. 25)

Intelligence se tak může stát překážkou, která člověku neumožňuje získat základní znalosti a dovednosti související s financemi a rodinným rozpočtem. Člověk tak nemusí plně chápat abstraktnost toků peněz, jejich přerozdělování na makroekonomické úrovni, podstatu ekonomického fungování domácnosti. Intelligence však může být do jisté míry ovlivněna motivací, v některých situacích může silná motivace kompenzovat nižší úroveň inteligence, zatímco slabá motivace může vést k neopodstatněnému využití vysoké inteligence. Vývoj inteligence tak kromě dědičnosti závisí i na různých stimulačních a tlumících podmínkách sociálního prostředí, zejména primární rodiny či kulturních zvláštěnostech. (Balabán, 2011)

Motivace u seniorů může ovlivnit inteligenci v oblasti finanční gramotnosti. Pokud má senior dále snahu se vzdělávat, může tak ovlivnit úroveň své finanční gramotnosti. Dle mého názoru se dnešní akademie a univerzity třetího věku a další vzdělávací kurzy pro seniory snaží, aby jejich výklad byl pro seniory pochopitelný, přínosný a využitelný v praxi.

2.3 Peníze a jejich význam

Peníze jsou všeobecně přijímaným aktivem, kterým lze provádět platbu za zboží a služby. Vznik peněz si vynutil rozvoj dělby práce a rozvoj směny. Peníze tak slouží k placení, ale také slouží k počítání jako jednotka. Peníze v naší společnosti mají několik funkcí:

1. Peníze můžeme chápat jako prostředek směny, směnu lze učinit bezhotovostně (převodem peněz z účtu na účet, platební kartou) nebo hotově (bankovky a mince);
2. Peníze jako účetní jednotka;
3. Peníze jako uchovatel hodnoty. (Balabán, 2011; Štogr 2013)

Peníze svou funkci neztratily, nicméně se změnila jejich forma. V dobách minulých se platilo pouze hotově, možná byla ještě přípustná směna typu věc za věc. Bezhotovostní styk zaznamenal rozmach, platby lze uskutečnit mnoha způsoby, z účtu na účet, platební kartou, kreditní kartou apod. Dle mého názoru pro generaci, která neumí pracovat s bezhotovostním způsobem placení, může být tento způsob placení matoucí.

2.3.1 Hospodaření s penězi

Každý člověk by měl v životě mít nějaké příjmy (příjmy jsou zpravidla omezené) a nějaké výdaje¹. Výdaje jsou přirozeně omezené našimi příjmy. (Brabec, 2016) Zpravidla je jediným pravidelným příjmem seniorů jejich důchod, v našem systému může být vyplácen důchod starobní, vdovský, vdovecký a invalidní. Výdaje můžeme rozdělit jako výdaje pravidelné, nezbytné (potraviny, hygienické potřeby, nájemné, poplatky atd.) a výdaje nepravidelné (například televizor, pračka atd.) (Brabec, 2016) Seniorské výdaje jsou více méně totožné s výdaji běžného člověka. Nicméně senior může mít výdaje zvýšeny o položky, a to například léky, častější dopravování k lékaři, speciální pomůcky pro běžnou denní potřebu apod.

---

¹ „Existuje nepsané pravidlo, podle kterého se nedoporučuje, aby celkové zadlužení (půjčky, hypotéka, kreditní karty, apod.) a z něj vyplývající měsíční splátky, přesahovaly více než třetinu našich příjmů!“ (Balabán, 2011, s. 313)

2.4 Půjčování finančních prostředků

Půjčování peněžních prostředků samo o sobě není negativní, přináší však klady i zápory. Je vždy na daném jedinci, aby vše zvážil a poté se rozhodl. Pokud se jedinec rozhodne, že si na danou věc či službu půjčí, je nutné, aby byl alespoň minimálně orientován v situaci, která bude následovat. Člověk tak uzavírá s dalším subjektem smlouvu o půjčce, případě smlouvu o úvěru, je nutné věnovat náležitou pozornost obsahu smlouvy, na jejímž základě hodláme získat požadované finanční prostředky. (Balabán 2011, Bertl 2012)

Tabulka č. 4: Diagram výhodnosti půjček

Potřebuji půjčit		
Bankovní společnosti např.: Česká spořitelna, KB, atd.	Nebankovní společnosti např.: Cetelem, Home Credit	Rychlé půjčky Např. Provident
Cílová skupina: neriziková společnost	Cílová skupina: neriziková i riziková společnost	Cílová skupina: riziková společnost
Výhody: Nízký úrok, nízká smluvní pokuta, relativní	Výhody: Není třeba bonita, menší časová prodleva financí	Výhody: Žádná časová prodleva financí, žádná bonita
Nevýhody: Časová prodleva financí, nutná bonita	Nevýhody: Vyšší úrok, vysoká smluvní pokuta	Nevýhody: Velmi vysoký úrok, vyšší smluvní pokuta

(Volně zpracováno, Hrdinková, Mati, 2013, s. 48)

Proč si senioři půjčují? Dle mých zkušeností si často senioři půjčují, aby mohli pomoci svým dětem, pořídili věc, po které touží apod. Je důležité, aby senior, který se rozhodl k vypůjčení finančních prostředků, byl v dané situaci orientován, měl dostatečné množství informací, věděl, co daná situace obnáší. Názorným příkladem jsou tzv. „šmejdi“², kteří se zaměřují přímo na seniory. Z diagramu výhodnosti půjček pro seniory dle mého názoru vyplývá, že instituce, které by jim byly schopny půjčit, jsou spíše ty „méně výhodné“

² O těchto manipulativních obchodních praktikách byl natočen dokument s názvem „Šmejdi“, který názorně ukazuje praktiky nepoctivých obchodníků, manipulací se seniory a donucení podepsání koupě daného zboží na splátky.

2.5 Cena

Cena znamená peněžní vyjádření hodnoty výrobku či služby pro zákazníky. Cena také ovlivňuje poptávku a vytváří příjmy firmy. Cenou můžeme rozumět i směnnou hodnotu statku či služby, tj. protihodnota potřebná pro získání daného zboží či služby. V cenovém marketingu existuje několik praktik, aby cena vypadala výhodněji. Cena končí číslicí 9, případně lichou číslicí a kupující tak vnímá zpravidla tuto cenu podle první části čísla. Na cenovku se zcela záměrně uvede vyšší cena, která se následně přeškrtně a uvede se nižší, zákazník tak má pocit, že nakupuje ve slevě. (Balabán, 2011; Štogr, 2013)

2.6 Reklama

Reklama je všude kolem nás a do jisté míry může a samozřejmě ovlivňuje naše rozhodnutí, myšlení, chování. Co je tedy smyslem reklamy? Ovlivnit člověka, tak, aby se stal zákazníkem a daný výrobek či službu koupil. (Balabán, 2011)

Každý z nás je může být ovlivnitelný reklamou, někdo více někdo méně. Dle mého názoru jsou reklamou nejvíce ovlivňováni ti, kteří jsou nějakým způsobem osamoceni a sledování televize, čtení novin je mnohdy jejich jediným společníkem. Senior může tak v teleshoppingu vidět scénu, jak například hřející deku používá jiný spokojený senior. V domnění, že s pomocí hřející deky dosáhne i náš senior spokojenosti, může daný výrobek koupit.

„Pracujeme spousty hodin, abychom mohli slušně žít. Málokdo vydělává své peníze snadno, lehce však o ně můžeme přicházet rozhodnutími, ke kterým jsme neměli dostatek informací. Věnujme tedy svým penězům více času! Zaslouží si to!“ (Kociánová, 2012)

3 Dluhová problematika

Tato kapitola je zásadní kapitolou mé bakalářské práce, již znám cílovou skupinu seniorů, jejich finanční gramotnost a nyní se budu věnovat dluhové problematice – jak vzniká dluh, charakteristice dluhů dle zákona, jaké jsou příčiny zadlužování a předlužení, dluhová past, možnosti řešení dluhů, exekuce, insolvence.

Do povědomí společnosti se může dostávat názor, že dluh není nic špatného a tak se stává běžnou součástí našich dní. V současné době dochází k zadlužování obyvatelstva a život na dluh nebo na úvěr se tak stává naší součástí. (Ondřej, 2012) „Dluh je tradičně vnímán negativně.“ (Balabán, 2011, s. 25) Každý z nás se staví k dluhu odlišně, i když se do popředí žene názor, že dluh není nic špatného. Vnímání dluhu je individuální záležitostí každého z nás, dle mého názoru však vnímání dluhu nejvíce ovlivňují životní zkušenosti, výchova, ekonomický statut. Vnímání dluhů seniorů bude předmětem výzkumné části bakalářské práce.

3.1 Dluh a jeho vznik

„Dluh je obsahem závazkového (právního) vztahu. Představuje jednat právní povinnost dlužníka poskytnout určitou hodnotu věřiteli, tedy chování dlužníka směřující se splnění závazku (k uspokojení věřitele).“ (Hendrych, 2009, s. 147)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, §1721 definuje závazek takto: „Ze závazku má věřitel vůči **dlužníku** právo na určité plnění jako na pohledávku a dlužník má povinnost toto právo splněním **dluhu** uspokojit.“

Občanský zákoník z roku 2012 tak poprvé používá slovo dluh a dlužník.

Předešlá úprava občanského zákona č. 40/1934 Sb., upravovala vznik závazku v § 489 takto: „Závazky vznikají z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně.“

Dluhy vznikají zpravidla ze dvou základních zdrojů:

1. Ze zákonné povinnosti.
2. Z právního jednání, zpravidla z uzavřených smluv.

Dluhy, které vznikají ze zákonné povinnosti, jsou například:

- ⟨ dluhy na zdravotním pojištění,
- ⟨ dluhy na daních,
- ⟨ dluhy na výživném,
- ⟨ dluhy na povinném ručení,
- ⟨ dluhy za různé poplatky, např. za popelnice, za psa, za využití lékařské pohotovosti atd.
- ⟨ dluhy za protiprávní jednání, zpravidla za pokuty, např. pokuta za jízdu v městské hromadné dopravě bez platného dokladu (jízda na „černo“) atd. (Hendrych, 2009; Hrdinková, Mati, 2013)

Dle mých zkušeností mají senioři nejčastěji dluhy na poplatcích, které si nehlídali nebo nezvládali platit, například dluhy na poplatcích za svoz odpadu. Tento problém do jisté míry vyřešila novela zákona č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, která je platná od roku 2016, která hovoří také o tom, kdo je osvobozen od těchto poplatků, mimo jiné jsou to i senioři umístění v domově pro seniory či v domově se zvláštním režimem.

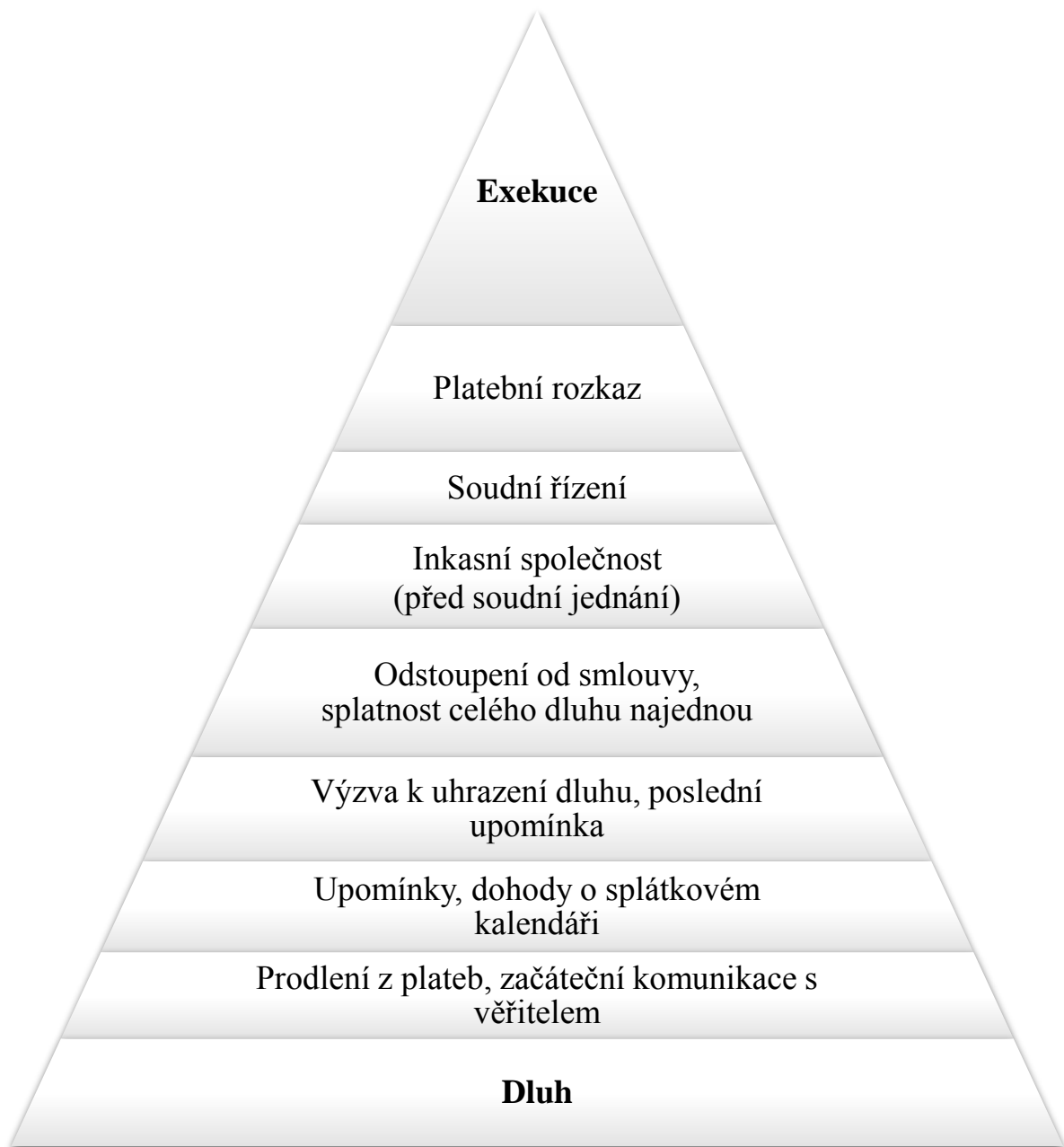
Dluhy, které vznikají z uzavřených smluv, jsou například:

- ⟨ dluhy na nájemném,
- ⟨ dluhy na energiích, vodě atd.,
- ⟨ dluhy, které vznikly v důsledku neuhrazených půjček,
- ⟨ dluhy plynoucí z ručitelství,
- ⟨ dluhy, které vznikly v rámci společného jmění manželů,
- ⟨ dluhy vzniklé nákupem zboží na splátky,
- ⟨ dluhy vůči mobilním operátorům. (Hendrych, 2009; Hrdinková, Mati, 2013)

Dluhy seniorů, které vznikají z uzavřených smluv, jsou dle mých zkušeností zejména dluhy na nájemném a energiích. Dále jsou to dluhy, které vznikly v důsledku nehrzení půjček či nákupem zboží na splátky. Z čeho vznikají dluhy seniorů je dále rozpracováno ve výzkumné části bakalářské práce.

3.1.1 Pyramida vzniku dluhů

(Volně zpracováno, Hrdinková, Mati, 2013, s.48)

3.2 Charakteristika dluhů

Charakteristiku dluhů upravuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád v § 279, který dluhy chápe jako pohledávky.

Dluhy/pohledávky tedy můžeme rozdělit do dvou skupin:

a. dluhy/pohledávky přednostní,

b. dluhy/pohledávky ostatní.

Dle § 279, odstavce 2, zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád jsou přednostními pohledávkami:

- ⟨ pohledávky výživného,
- ⟨ pohledávky náhrady újmy způsobené poškozenému ublížením na zdraví,
- ⟨ pohledávky náhrady újmy způsobené úmyslnými trestnými činy,
- ⟨ pohledávky daní, poplatků a jiných obdobných peněžitých plnění,
- ⟨ pohledávky náhrady přeplatků na dávkách nemocenského pojištění a důchodového pojištění,
- ⟨ pohledávky pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pohledávky pojistného na veřejné zdravotní pojištění, příspěvek na úhradu potřeb dítěte svěřeného do pěstounské péče,
- ⟨ pohledávky náhrady přeplatků na podpoře v nezaměstnanosti a podpoře
- ⟨ při rekvalifikaci,
- ⟨ pohledávky náhrady přeplatků na dávkách státní sociální podpory,
- ⟨ pohledávky regresní náhrady podle zákona o nemocenském pojištění.

Dle mých zkušeností většina seniorů, kteří se dostali do dluhů, se nepotýká s dluhy, které by byly dle občanského soudního řádu vnímány jako dluhy přednostní.

3.3 Příčiny zadlužování a předlužení

Zadlužování je pojem, který úzce souvisí s dluhovou problematikou, abychom se nemuseli zadlužit, je žádoucí ušetřit peníze na vyšší plánové i neplánované výdaje. Pokud chceme peníze ušetřit, musíme znát své finance, mít alespoň minimální finanční plán (tzn., znát své příjmy, výdaje atd.) a hlavně nám nesmí chybět finanční disciplína (umět si říci, co je nutné a co nikoli). Zadlužení můžeme tedy chápat jako stav, kdy je dlužník schopen plnit své finanční závazky. (Janda, 2013)

Předlužení je na rozdíl od zadlužení stav, kdy člověk není schopen plnit své finanční závazky. Předlužení můžeme chápat i jako situaci, kdy má osoba více věřitelů a veškeré její splatné závazky/dluhy jsou vyšší než její majetek/příjmy. Předlužení může postihnout zejména sociálně znevýhodněné jedince či skupiny obyvatelstva a je jedním z významných faktorů, který způsobuje sociální vyloučení z běžného života majoritní společnosti s následným obtížným začleněním do života této společnosti. (Janda, 2013; Balabán, 2011)

Předlužený jedinec může být ohrožen mnoha problémy např. exekucí majetku a mzdy, tím pádem může ztratit motivaci pracovat je odkázán na sociální dávky; upadá do chudoby a začíná být závislý na sociálních dávkách; je vytlačován na okraj společnosti mezi znevýhodněné skupiny obyvatelstva a začíná být ohrožen rizikovým chováním čili sociálně patologickými jevy (závislost na návykových látkách, gamblerství apod.).

Zadluženost a případná předluženost se nevyhýbá seniorům jiným věkovým skupinám. Pokud je senior předlužen, je dle mého názoru více ohrožen sociálním vyloučením než kdokoli jiný.

Příčiny zadlužování a následného předlužování

- ⟨ Potvrzování vlastního společenského statusu a jeho zvyšování
- ⟨ Plnění snů, na které nejsem schopen si vydělat
- ⟨ Snaha odlišit se od svého „průměrného“ okolí
- ⟨ Mediální propagace nadměrné spotřeby
- ⟨ Rozsáhlé reklamní kampaně podporující život na dluh
- ⟨ Nízká úroveň finanční gramotnosti, neporozumění systému úvěrů a půjček, nízká práce s osobním/rodinným rozpočtem
- ⟨ Zaplacení životních nákladů např. nájem, jídlo atd.
- ⟨ Zaplacení předchozího dluhu, půjčka na půjčku
- ⟨ Snaha pořídit si vlastní bydlení
- ⟨ Úsilí vydělat si sám na sebe – špatné zvolené podnikání
- ⟨ Utrácení za zbytečnosti a hlouposti
- ⟨ Rizikové jednání (např. jízda na černo apod.)
- ⟨ Snaha pomoci příbuznému či známému (půjčkou, ručitelstvím atd.)
- ⟨ Úmrtí blízké osoby
- ⟨ Rozvod
- ⟨ Ztráta zaměstnání
- ⟨ Nemoc – ztráta či snížení příjmů a zvýšení výdajů
- ⟨ Odchod do důchodu (Janda, 2013; Krušinská 2013)

Senioři se můžou zadlužit z mnoha důvodu. Dle mého názoru k těm nejčastějším patří odchod do důchodu (ztráta zaměstnání) či dlouhodobá nemoc. Pokud byl senior do té doby aktivní a nemá úspory, jeho příjmy klesnou. To může vést k tomu, že nezvládá platit své závazky a půjčí si na ně. Senioři se mohou zadlužit i z důvodu, že touží po nějaké věci, případně jim tato věc byla nucena („šmejdi“), na kterou nemají finance, a tak volí nákup na splátky. Dle mých zkušeností se senioři často zadluží i z důvodu, že chtějí „jen pomoci“ zejména svým dětem, které jim slíbí, že danou půjčku budou platit za ně a poté neplatí. Úmrtí blízké osoby, zejména manžela či manželky hraje určitou roli ve finanční situaci (ztráta dalšího příjmu, ovlivnění psychického stavu apod.)

3.4 Dluhová past

Dluhová past někdy označováno jako dluhová spirála je situace, když člověk nezvládá splácet své závazky, půjčky a v zoufalství řeší tento problém novou půjčkou zpravidla s horšími podmínkami. Nově čerpanou půjčku použije na splácení dřívějších dluhů – jedná se o taktiku „vytloukání klínu, klínem“. Reálné splácení pouze odkládá, a ještě více se zadlužuje kvůli dalším úrokům. Dlužník se tak dostává do pasti, z které většinou není úniku. (Balabán, 2011; Janda, 2013; Hrdinková, Mati, 2013)

Dle mých zkušeností mohou mít senioři občas potřebu řešit dluh dluhem, a to z toho důvodu, aby nezklamali své blízké, případně i sami sebe, kde roli hraje i pocit „selhání“ před okolím, že předchozí dluh nezvládli.

3.5 Řešení dluhů

Řešení dluhů není jednoduchá a snadno řešitelná záležitost, velkou roli v řešení dluhů hraje fáze, ve které se dlužník začne situaci řešit. Obecně platí, čím dříve, tím lépe. Pokud nejsme schopni vyřešit dluhy sami nebo s pomocí svého okolí, můžeme se obrátit na poradny poskytující odborné poradenství na základě § 37, odstavce 3) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Většinou se jedná o občanské poradny zabývající se dluhovým poradenstvím. Cílem dluhového poradenství je pomoc dlužníkovi nalézt účinné způsoby řešení jeho dluhové situace. Nástrojem dluhového poradenství jsou opakované osobní konzultace zaměřené na zmapování všech dluhů, příjmů, výdajů jedince a podpora kompetencí dlužník danou situaci řešit. Základní podmínkou pro poskytování dluhového poradenství je ochota dlužníka řešit své dluhy, komunikovat s věřiteli atd. (Hrdinková, Mati, 2013; Kavalír, Průša, 2013)

I přes složitost řešení dluhů existuje několik základních pravidel, kterými lze začít své dluhy řešit:

- ⟨ Máme kompletní přehled o svých příjmech a výdajích, např. pomocí rodinného rozpočtu.
- ⟨ Známe výši a podobu našich dluhů/závazků – komu a kolik dlužíme.
- ⟨ Pokud nejsme schopni plnit svůj závazek, kontaktujeme věřitele (ideálně písemným doporučeným dopisem) a snažíme se s ním domluvit. Odložení řešení problému, nezvedáním telefonu, nepřebírám pošty, nereagováním jej nevyřešíme.
- ⟨ Můžeme se poradit s někým, kdo dané oblasti rozumí – známý, přítel, občanské poradny, advokáti atd.
- ⟨ S věřitelem komunikujeme o možnostech řešení dané věci, např. splátkový kalendář – snažíme se domluvit na splátkách, které jsou pro nás reálné.
- ⟨ Začneme platit své závazky věřiteli, jde o projev „dobré vůle“.
- ⟨ Nikdy neřešíme svou špatnou finanční situaci čerpáním další půjčky.
- ⟨ Uchováváme si veškerou písemnou korespondenci s věřitelem, včetně dokladů o placení.
- ⟨ Na jakoukoli doručenou písemnost reagujeme včas, ideálně doporučeným dopisem, kterým si i dodejkou uschováme.
- ⟨ Obecně mějme na mysli, že špatná dohoda (soudní smír) je lepší než dobrý rozsudek. (Hrdinková, Mati, 2013; Kavalír, Průša, 2013; Balabán 2011; Čevela, Čeledová, 2014)

Dle mých zkušeností seniorům trvá déle, než začnou své dluhové problémy řešit, a to zejména z toho důvodu, že si dlouho nechtějí připustit své selhání. Ve chvíli, kdy senior dospěje k názoru, že to nebylo jeho „selhání“ a chce dluhy řešit, bývá s ním obvykle dobrá spolupráce v řešení těchto problémů.

3.6 Exekuce

Exekuce (výkon rozhodnutí vydaný okresním soudem) je situace, kdy proti osobě povinnému (ten, kdo dluží) bylo vydáno rozhodnutí soudu, který stanovil povinnost uhradit věřiteli (ten, komu je dluženo) dlužnou částku. **Exekučním titulem** pak je jakékoli pravomocné a vykonatelné rozhodnutí soudu (podklad pro nařízení exekuce). Exekuční titul pak musí věřiteli přiznávat nějaké právo proti dlužníkovi, tedy nejčastěji je to dlužníková povinnost uhradit dlužnou částku a její příslušenství. (Balabán, 2011) § 278 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád říká, že povinnému nesmí být z měsíční mzdy sražena základní částka (nezabavitelná částka), způsoby jejího výpočtu stanoví nařízení vlády České republiky č. 595/2006 Sb., nařízení o nezabavitelných částkách.

3.6.1 Exekuce na důchody v domovech pro seniory

§ 299, odstavec 2), zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád říká: „Jde-li o výkon rozhodnutí srážkami z důchodu fyzické osoby, která z tohoto důchodu platí **náklady za pobyt** v pobytovém zařízení, nepodléhá výkonu rozhodnutí částka potřebná na úhradu pobytu a částka rovnající se **výši kapesného** v takovém zařízení...“

Ustanovení § 299, odstavec 2 nereagovalo na přijetí zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kterým byla zrušena vyhláška č. 82/1993 Sb., o úhradách za pobyt v zařízení sociální péče. Proto termín „náklady za pobyt“ nyní chápeme jako „úhrada za ubytování, stravu“. „Kapesným“ v tomto smyslu rozumíme 15 % z příjmu klienta domova pro seniory, které mu dle § 73, odstavce 3) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách musí zbýt z jeho příjmu. Pokud klient nedosahuje plnou výši úhrady (maximální hranici pro výši úhrady v domovech pro seniory stanoví vyhláška č. 505/2006 sb., § 15 odstavce 2) je mu úhrada náležitě snížena tak, aby mu zbylo „kapesné“ ve výši 15 %. Plnou výši úhrady pak chápeme jako „úhradu za ubytování a stravu“. Z tohoto vyplývá, že pokud klient nedosahuje na plnou výši úhrady, nelze mu z exekučního titulu nic srážet z jeho důchodu. Mé zkušenosti jsou takové, že většina klientů, kteří mají finanční potíže, nedosahují zpravidla na plnou výši úhrady, exekuce proto poté nepřipadá v úvahu, a tak se exekuce stává neproveditelnou.

V mé praxi to znamená, že pokud je na klienta uvalena exekuce, příslušná okresní správa sociálního zabezpečení mě jako sociální pracovníci vyzve ke sdělení, kolik je plná výše úhrady daného klienta (s ohledem na typ pokoje, typ diety apod.). Ve chvíli, kdy klient nedosahuje na plnou výši úhrady je mu od okresní správy sociálního zabezpečení doručeno oznámení, že je exekuce neproveditelná.

Shrnutí teoretických východisek

Teoretickou část jsem rozdělila do tří hlavních kapitol. V první z nich se zabývám vymezením pojmů stáří, stárnutí, mýtům o stáří. Dále v této kapitole věnuji změnám, které stáří přináší, potřebám seniorů, sociální práci se seniory a sociálním službám pro seniory. V druhé kapitole se zabývám finanční gramotností, definicí tohoto pojmu, včetně pojmu peněz a hospodaření s nimi. Věnuji se pojmům jako je cena a reklama a tomu, jak mohou ovlivnit naše každodenní myšlení. Stěžejní kapitolou mé bakalářské práce je kapitola Dluhová problematika, kde se věnuji tomu, co je dluh a jak vzniká, charakteristice dluhů, příčinám zadlužování a následného předlužování. V této kapitole definuji pojem dluhová past, věnuji se tomu, jak lze dluhy řešit a exekuci.

Teoretická část byla vypracována na základě důkladného studia odborné literatury, která se danou problematikou zabývá. Nutno podotknout, že je velké množství knih, které se věnuje stáří a stárnutí a totéž lze říci o dluhové problematice. Nicméně knihu, která by se věnovala přímo dluhové problematice seniorů nebyla pravděpodobně vydána. Z dostupných pramenů jsem využila poznatky vztahující se k problematice seniorů i dluhů.

Teoretická část je obecným východiskem pro vlastní výzkumnou část, pro můj výzkum je žádoucí znát cílovou skupinu, práci s ní, služby jí poskytované, poté příčinu dluhových problémů, kterým může být finanční gramotnost a samotný problém, kterým jsou dluhy. Teoretická část mi výrazně pomohla ukotvit základní pojmy týkající se jak seniorů, tak dluhové problematiky, což mi vneslo do celé problematiky jistý nadhled, přirozeně i rozšíření těchto znalostí.

Na základě vypracování teoretické části jsem hlavní cíl bakalářské práce rozdělila do tří dílčích výzkumných otázek.

1. Zjistit, jak se senioři setkali s dluhovou problematikou.
2. Zjistit, jak senioři své dluhy řeší, případně jak se dostali do dluhové pasti.
3. Zjistit, jaký mají dluhy vliv na psychický a fyzický stav seniorů.

Výzkumná část

Na teoretickou část mé bakalářské práce navazuje část výzkumná. Obsahem výzkumné části je metodika výzkumu, kde uvádím výzkumnou strategii a metodu, kterou jsem pro výzkum zvolila. Popisuji výzkumný vzorek a průběh sběru dat. Zopakuji hlavní cíl mé bakalářské práce a dílčí cíle výzkumu. Dále provedu transformaci dílčích cílů do tazatelských otázek. Na závěr své výzkumné části bakalářské práce realizuji interpretaci získaných poznatků, pomocí dílčích cílů výzkumu, kde budou uvedeny odpovědi na výzkumné otázky.

4 Metodika výzkumu

4.1 Výzkumná strategie a metoda výzkumu

Pro splnění hlavního výzkumného cíle jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, protože mám zájem o hloubkové porozumění dané problematiky. „Kvalitativní metody jsou v sociálních vědách široce užívány, jelikož dokážou vyprávět příběh“ (Matoušek, 2013).

Metodou pro sběr údajů jsem zvolila kvalitativní dotazování technikou polostrukturovaného rozhovoru, tento typ považuji za nejvhodnější. Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připravených otázek, které lze během rozhovoru rozvíjet, informanti a informantky dostatek prostoru pro vyjádření svých názorů, postojů, zkušeností.

4.2 Popis výzkumného vzorku

Před realizací výzkumného šetření jsem si nejprve vytipovala klientky Domova U Biříčky, kteří se nějakým způsobem setkali s dluhovou problematikou. Záměrně jsem si do výzkumu vybírala ty klienty, kteří se s dluhovou problematikou setkali, a to z toho důvodu, že je dle mého názoru důležité znát pohled na věc, od těch, kteří danou věc přímo zažili u sebe, u své rodiny či u svých přátel a známých. Vytipovaných klientů jsem se zeptala, zda by byli ochotni se výzkumu účastnit, klienti s výzkumem souhlasili. Klienty jsem upozornila, že výzkum bude anonymně nahráván, někteří klienti s tímto neměli obtíže, ale většina z nich mě požádala, zda by nebylo možné si jejich odpovědi spíše zapisovat z důvodu úplné anonymity.

Poté jsem si vyžádala souhlas ředitelky Domova s realizací výzkumu, která s výzkumem také souhlasila.

V následující tabulce je uvedena bližší charakteristika informantů a informantek.

Tabulka č. 5: Popis informantů a informantek

Informant/ka	Pohlaví	Věk	Způsob setkání s dluhovou problematikou	Délka rozhovoru
1.	Žena	60 let	Sama u sebe, u rodiny, u přátel	40 minut
2.	Žena	70 let	Sama u sebe a u rodiny.	35 minut
3.	Žena	73 let	Sama u sebe	25 minut
4.	Žena	63 let	Sama u sebe	30 minut
5.	Muž	66 let	Sám a u přátel, známých.	30 minut
6.	Muž	71 let	Sám a u přátel, známých.	35 minut

4.3 Popis průběh sběru dat

Na klienty jsem se obracela výhradně osobně, vzhledem k tomu, že jsem jejich sociální pracovnící, byli vstřícní a chtěli spolupracovat. Klientům jsem vždy sdělila název práce a záměr mého výzkumného šetření. Bylo osloveno celkem šest předem vytipovaných klientů, všichni se výzkumu chtěli účastnit. Rozhovory jsem si nahrávala u těch klientů, kteří souhlasili, u ostatních klientů jsem si zapisovala poznámky. Vzhledem k citlivosti, cílové skupině a osobitého rázu tématu dluhy, jsem nechávala klienty nahlížet do mých poznámek, aby se necítili, jakkoliv ohrožení a byli schopní o tématu se rozprávět. Rozhovory se odehrávaly v přirozeném prostředí klientů, přímo na pokoji, kde jsou ubytováni. Délka rozhovorů byla různá a pohybovala se od 30 do 40 minut. S klienty jsem uskutečnila celkem 6 polostrukturovaných rozhovorů. Výzkumné šetření probíhalo v lednu 2017.

4.4 Hlavní cíl a dílčí výzkumné otázky

Hlavní cíl bakalářské práce jsem definovala již v úvodu a pro úplnost výzkumu jej uvádím i zde. **Hlavním cílem mé bakalářské práce bude popsat dluhovou problematiku seniorů, jak se dostávají do dluhové pasti. Zaměřím se na to, jak tuto problematiku vnímají sami senioři v Domově U Biřičky a jaký má dluhová problematika vliv na jejich psychický a fyzický stav.**

Hlavní cíl jsem dále rozdělila do 3 dílčích výzkumných otázek (DVO):

DVO1: Zjistit, jak se senioři setkali s dluhovou problematikou.

Cílem této výzkumné otázky je zjistit, jak se senioři setkali s dluhovou problematikou, jaké mají s touto problematikou zkušenosti, případně u koho se s touto problematikou setkali. Zaměřím se na to, z čeho plynou jejich dluhy a jaké jsou důvody zadlužení

DVO2: Zjistit, jak senioři své dluhy řeší, případně jak se dostali do dluhové pasti.

Cílem této výzkumné otázky je zjistit, jak senioři své dluhy řeší a jestli je dokáží splácet. Zaměřím se na to, jestli se senioři dostali do dluhové pasti.

DVO3: Zjistit, jaký mají dluhy vliv na psychický a fyzický stav seniorů.

Cílem této výzkumné otázky je zjistit, jak senioři vnímají vlastní dluhy, jak jsou senioři dluhy ovlivňováni. Zaměřím se na to, jaký má dluhová problematika vliv na psychický a fyzický stav seniorů.

V následující tabulce jsou uvedeny jednotlivé dílčí výzkumné otázky, které jsou transformovány do tazatelských otázek.

Tabulka č. 6: Transformace dílčích výzkumných otázek do tazatelských otázek

Dílčí výzkumná otázka (DVO)	Tazatelská otázka (TO)
DVO1: Zjistit, jak se senioři setkali s dluhovou problematikou.	TO1: Jak, případně u koho jste se setkal/a s dluhy/dluhovou problematikou?
	TO2: Z čeho plynou Vaše dluhy?
	TO3: Proč jste se zadlužil/a?
DVO2: Zjistit, jak senioři v Domově u Biřičky své dluhy řeší, případně jak se dostali do dluhové pasti.	TO4: Dokážete své dluhy splácet?
	TO5: Jak své dluhy řešíte?
DVO3: Zjistit, jaký mají dluhy vliv na psychický a fyzický stav seniorů v Domově U Biřičky.	TO6: Jak vnímáte vlastní dluhy?
	TO7: Jak Vaše dluhy ovlivňují Váš psychický stav?
	TO8: Jak Vaše dluhy ovlivňují Váš zdravotní a fyzický stav?

4.5 Rizika výzkumu

Etické otázky sebou nese přirozeně každý výzkum, kterým by se měl výzkumník zabývat a pracovat s nimi. Důvěrnost je základním etickým principem kvalitativního výzkumu. Informanty a informantky jsem vždy poučila o předmětu výzkumu, účelu rozhovoru, jeho průběhu, přibližné časové náročnosti a dobrovolnosti. Pro zachování důvěrnosti nejsou v celé práci uvedeny jména osob či další indicie, jež by mohly narušit anonymitu účastníků výzkumu. Výsledky práce budou poskytnuty těm respondentům, kteří o to projeví zájem.

Kvalitativní výzkum má mnoho výhod, a proto jsem jen zvolila, především proto, že dokáže hluboko proniknout do daného tématu a je schopen vyprávět příběh člověka. Ovšem u kvalitativního výzkumu existují i nedostatky, zejména se jedná o problém generalizace, kdy nelze vztahovat můj výzkum na celou dlouhou problematiku seniorů. Já se poněkud omezeněji věnovala pouze seniorům, kteří jsou umístěni v Domově U Biřičky a mají s dluhy problémy. Nicméně tento výzkum vycházel mé praxe sociálního pracovníka, ze zkušeností, a i z pocitů, se kterými se setkávám.

Rizika ze strany výzkumníka

Jedná se o můj první kvalitativní výzkum, tudíž může obsahovat určité nedostatky, je zde riziko, že se mohu dopustit chyb a omylů. Rizikem může být i má přílišná angažovanost v tomto tématu, jak profesní, tak osobní. Dluhová problematika je téma, se kterým se neseťkávám jen ve své praxi sociálního pracovníka u seniorů. Dluhy jsou téma, které zásadně zasáhlo mou primární rodinu, včetně mě. Říká se, že každá kniha více vypovídá o autorovi než o jejím obsahu. Jsem si proto vědoma, že kvůli mým osobním zkušenostem mohl být výzkum ovlivněn, tuto skutečnost jsem si uvědomovala před započítím výzkumu a snažila se s ní pracovat.

Rizika ze strany informantů:

Vzhledem k tomu, že u každého informanta vykonávám sociální práci, může být rizikem výzkumu náš bližší vztah a neschopnost odpoutat se od „pracovního“ a věnovat se plně výzkumu. Nemyslím si však, že by toto riziko ohrozilo informační hodnotu dat a informanti tak odpovídali nepravdivě. Riziko vidím v tom, že informanti nejsou schopni se příliš oprostít od mé pracovní role a vnímat mě jako studentku, výzkumníka.

5 Popis a interpretace získaných informací

V této části bakalářské práce se věnuji vyhodnocení mého výzkumného šetření prostřednictvím polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů³ s výše uvedenými informanty a informantkami. Pro snadnější orientaci problematiky bude kapitola členěna dle jednotlivých dílčích výzkumných otázek a jednotlivé tazatelské otázky budou analyzovány pod nimi. Na závěr každého dílčího cíle je pak uvedeno shrnutí dílčího výzkumné cíle, z čehož vyplyne naplnění cíle mého výzkumu a bakalářské práce. Některá zjištění nelze vztahovat k více dotazovaným, neboť jednotlivé názory a připomínky byly zmíněny spíše ojedinele, avšak kvůli hloubce zjištění, o kterou mi jde v mé bakalářské práci především, je v interpretaci uvádím.

Dílčí výzkumná otázka č. 1: Zjistit, jak se senioři setkali s dluhovou problematikou.

Cílem této dílčí výzkumné otázky bylo zjistit, zda se senioři setkali s dluhovou problematikou, u koho se se s ní setkali, jaké mají s dluhy zkušenosti. Cílem bylo zjistit, z čeho plynou jejich dluhy a jaké jsou důvody zadlužení.

TO1: Jak, případně u koho jste se setkal/a s dluhy/dluhovou problematikou?

Všichni dotazovaní informanti a informantky se někdy setkali s dluhovou problematikou, všichni dotazovaní se setkali s dluhovou problematikou především u sebe. „...*Sama u sebe, u Providentu, byla to moje první zkušenost s dluhama, potřebovala jsem peníze, protože jsem nevyšla s důchodem, byly to těžké časy...*“ (Informantka č. 2) Někteří z informantů se s dluhy setkali i u rodinných příslušníků, blízkých přátel či vzdálenějších známých. „...*Sám u sebe a u rodiny, nejsou to zrovna dobrý zkušenosti...*“ (Informant č. 5)

TO2: Z čeho plynou Vaše dluhy?

Informanti a informantky se shodli na těchto příčinách zadlužení:

- půjčky a úvěry od bankovních společností,
- půjčky a úvěry od nebankovních společností (např. Provident...), „...*Hlavně z toho Providentu a dalších půjček co jsem si vzala, a potom dlužím doma i něco na elektrice a nějakých poplatcích. Vlastně dneska se v tom už trochu i ztrácím,*

---

³ Přepisy rozhovorů jsou k dispozici na vyžádání

kde, co mám a nemám. Nevím, ale hlavně z toho Providentu toho je nejvíc...“
(Informantka č. 2)

- poplatky za elektřinu, vodu a další poplatky, „...*Ani nevím, ale vím, že mám určitě dluhy na elektrice, vodě a tehletěch dalších poplatcích...“*
(Informant č. 5)
- dluhy za bydlení (nájem, úhrada za ubytovnu...), „...*Z toho, že jsem potřeboval bydlet, každej musíme někde bydlet a já neměl moc kde, tak jsem šel na ubytovnu, práci jsem si hledal, neměl jsem kloudnou, nebylo z čeho platit ubytovnu, no, a tak mám dluhy...“* (Informant č. 6)
- nákupem věcí na splátky, za mobilní tarify, „...*No z toho překrásnýho zboží, no z mojí blbosti, nechala jsem se na nalákat, jo a dneska vím, že to zboží je jen pěkněj šunt. Z telefonu, to mi taky nabízeli, prej levnější tarif. Nejhorší na tom všem je, že můžete platit až potom, to už člověk nedomejšlí...“*
(Informantka č. 4)

TO3: Proč jste se zadlužil/a?

Důvody zadlužení jsou různorodé, většina informantů a informantek se shoduje na dvou základních příčinách zadlužení:

1. Nedostatek finančních prostředků. „...*neměla jsem peníze, potřebovala jsem peníze a oni mi dali a oproti bance s tím neměli žádněj velkej problém, z důchodu mi zbylo málo, platila jsem drahý podnájem. Když platíte drahý podnájem, vodu, elektriku, jídlo a všechno to okolo je to těžký z jednoho malýho důchodu...“* (Informantka č. 2)
2. Potřeba něco si koupit. „...*Nevím, protože asi nejsem moc rozvázná, nechala jsem se nalákat. Myslela jsem si, že to zvládnou, že se žádný problém nestane, proč taky, vždyť jsem si chtěla jenom něco koupit, no...“* (Informantka č. 4)

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 1

Všichni dotazovaní senioři se setkali s dluhovou problematikou, někteří jen u sebe, jiní u rodiny či přátel, dle mého subjektivního pohledu a uskutečněných rozhovorů nebylo téma dluhy pro mé informanty a informantky zajímavé a příjemné téma, s dluhy mají spíše negativní zkušenosti.

Dle mého výzkumu plynou dluhy nejčastěji z:

- půjček a úvěrů od bankovních i nebankovních společností,

- poplatků – za elektřinu, vodu a další,
- bydlení – nájem, úhrada za ubytovnu,
- nákupu věcí na splátky, za mobilní tarify atd.

Proč se senioři zadlužují, byla poslední tazatelská otázka první dílčí výzkumné otázky, informanti a informantky se shodli na dvou základních důvodech zadlužení:

1. nedostatek finančních prostředků,
2. potřeba si něco koupit.

Cílem první dílčí výzkumné otázky bylo zjistit, zda a u koho se senioři setkali s dluhovou problematikou, z čeho plynou jejich dluhy a jaké jsou důvody zadlužení.

Dílčí výzkumná otázka č. 2: Zjistit, jak senioři své dluhy řeší, případně jak se dostali do dluhové pasti.

Cílem této výzkumné otázky bylo zjistit, jak senioři své dluhy řeší, jestli jsou schopni je splácet, se zaměřením na to, jak se dostali do dluhové pasti.

TO4: Dokážete své dluhy splácet?

Na tuto otázku se nabízí z logiky věci tři základní odpovědi: 1. ano dokážu své dluhy splácet, 2. ne nedokáži své dluhy splácet, 3. nevím. Dvě první odpovědi jsou více méně jasné, i když by byla třeba analýza konkrétního problému, abychom mohli jasně odpovědět. Pět ze šesti informantů a informantek přiznali, že své dluhy nedokážou splácet. „...*Ne, nedokážu, už teď vůbec ne, protože jsem tady v domově, takže je vůbec nezvládnou. Důchod mám malý...Nejde to...*“ (Informantka č. 1) „...*Ne, nesplácím je a teď když jsem tady v domově je ani splácet nemůžu, mám malý důchod, kterež nevystačí ani na domov, natož na dluhy, pak jsem ještě na dávkách, aby bylo z čeho zaplatit domov...*“ (Informant č. 5) Jeden z informantů přiznal, že by byl schopen své dluhy splácet. „...*Jo, dokázal bych je splácet, ale nechci, je to nespravedlivý, já potřeboval jenom bydlet a ten majitel ubytovny si na mě tak akorát namastil kapsu...*“ (Informant č. 6) Žádný z informantů a informantek se nevyjádřil tak, že neví, zda je schopen své dluhy splácet, což je dle mého názoru ovlivněno tím, že všichni informanti a informantky mají alespoň minimální přehled o svých příjmech a výdajích. U odpovědi na tuto otázku je důležité připomenout, že všichni informanti jsou natrvalo umístěni v Domově U Biřičky, kde jsou seznámeni s úhradami za sociální služby, není proto pro klienty

problémem spočítat si zůstatek ze svého příjmu, důchodu. Dle mé praxe, pokud si přece jen klient není jistý svým aktuálním příjmem, důchodem, aktuální úhradou za služby a potřebuje se v této situaci poradit, je mu k dispozici sociální pracovnice, která s ním celou situaci projedná, případně se klientem domlouvají na vyhovujícím řešení situace.

Tato výzkumná otázka se dále zaměřila na to, jak se senioři dostali do dluhové pasti. Dle mé analýzy se většina tázaných seniorů dostala do dluhové pasti, zpravidla tím, že měli snahu řešit svou špatnou finanční situaci svépomocí a nechtěli, aby se o těchto problémech dozvěděla rodina. „...*když zase něco bylo, tak oni nabízelí po telefonu no a když se to hodilo tak jsem si prostě vzala další půjčku. A pak se vlastně stalo to, že jsem zabíjela půjčku půjčkou, takhle jsem se do těch dluhů dostala...nechtěla jsem, aby syn věděl, že máme nějaký problémy...*“ (Informantka č. 1) Informantky se shodují na tom, že se dostali do bludného kruhu a situace byla čím dál tím horší a bezradnější. „...*přemýšlela jsem nad tím, chvíli to šlo, pak jsem si brala další půjčky, abych to alespoň na tu chvíli zaplácla a vyřešila, člověk se dostane do takovýho bludnýho divnýho kruhu, abych měla peníze a vycházela, ale bylo čím dál tím horší...*“ (Informantka č. 2) „...*to jde potom koloběh, a to nevíte jak z toho ven, když nejsou finance...*“ (Informantka č. 1)

TO 5: Jak své dluhy řešíte?

Všichni informanti a informantky se u této tazatelské otázky shodli na tom, že své dluhy v současné době příliš často neřeší. „...*Neřeším, mám malý důchod, z čehopak to mám asi platit, takže své dluhy neřeším...*“ (Informantka č. 4) Někteří informanti uvádí alespoň dřívější částečnou snahu dluhy řešit. „...*V současnosti ty dluhy už neřeším, natrápila jsem se nad tím dost. Když ti lidi stáli u dveří a chtěli svoji splátku, tak to bylo fakt na nic, neměla jsem peníze a ani teď je na to nemám. Teď když něco přijde, jako poštou dopis, tak to řeším tady se sociálkou. Ale dříve jsem měla tu snahu to řešit, chvíli to šlo a pak už moc ne...*“ (Informantka č. 2) Někteří z informantů uvedli, že dluhy občas řeší, a to ve spolupráci se sociální pracovnicí. „...*Neřeším je, nemá to cenu, občas přijde dopis, kterej se mnou vyřeší sociální pracovnice...*“ (Informant č. 5)

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 2

Většina z dotazovaných seniorů a senierek se shodli na tom, že v současné době nejsou schopni své dluhy splácet, jeden z informantů se přiznal, že by byl finančně schopen své dluhy splácet, ale nechce. Někteří z informantů a informantek měli dříve snahu své finanční problémy řešit svépomocí, a to především dalším zadlužováním, z tohoto důvodu se dostali do dluhové pasti a dnes nejsou schopni své dluhy splácet. Co se týče řešení dluhů tak se informanti a informantky shodli na tom, že své dluhy v současné době neřeší, když tak pouze občas. Někteří z nich uvedli, že dříve měli snahu své dluhy řešit a pokud v současné době své dluhy řeší tak pouze na základě dopisu, který je jim doručen prostřednictvím sociální pracovnice, která jim s vyřízením korespondence pomůže. Ze své praxe si snad mohu dovolit říci, že přístup k řešení dluhů mých klientů je vždy individuální a je ovlivněn mnoha faktory, například náladou, psychickým a zdravotním stavem apod. Jsou klienti, kteří se snaží pochopit danou situaci, spolupracují, společně se mnou vymýšlí různá řešení situace, občas se najde i klient, který si tento problém vůbec neuvědomuje a nechce spolupracovat, nemá pocit, že má problém.

Musím přiznat, že pokud má klient snahu své dluhy řešit, snažím se mu pomoci, analyzujeme společně jeho ekonomickou situaci, důchod, výše úhrady v Domově U Biřičky, zbylá část z důchodu – „kapesné“ se kterou může klient disponovat, zpravidla je to 15 % z výše důchodu. Poté přemýšlíme nad tím, jak může senior zvýšit své příjmy, například sociálními dávkami, aby mohl alespoň z části hradit své dluhy a zároveň měl na pokrytí základních výdajů, jako jsou léky, kadeřnice, pedikúra, něco pro sebe... Pokud u klienta nefunguje rodina, se kterou by se situace mohla alespoň z části řešit. Musím bohužel přiznat, že z této situace není často východisko. Dluhy seniorů tedy jsou dále nezaplacené, poté klienta kontaktuje exekutorský úřad, i zde se s klientem snažíme s exekutorem komunikovat, většinou neúspěšně, dojde k nařízení exekuce srážkami z příjmu, důchodu skrze Okresní správu sociálního zabezpečení. Dále je Domov U Biřičky vyzván, abych sdělil měsíční plnou úhradu klienta za sociální služby, což tak společně s klientem učiním, zpravidla za pár týdnů je klientovi doručen dopis, že exekuce z důchodu je neproveditelná. Obecně lze říci, že tedy pokud má senior dluhy, které se neřeší a pobývá v domově pro seniory, nehrozí mu žádné ohrožení, co se týče zabezpečení

a péče o člověka ve stáří, což je přirozeně správné, nicméně si nejsem jistá, zda je v tomto případně správně nastaven systém.

Cílem druhé výzkumné otázky bylo zjistit, jak senioři řeší své dluhy, zda jsou schopni je splácet a jak se dostali do dluhové pasti.

Dílčí výzkumná otázka č. 3: Zjistit, jaký mají dluhy vliv na psychický a fyzický stav seniorů.

Cílem této výzkumné otázky bylo zjistit, jak senioři vnímají vlastní dluhy, jak jsou senioři dluhy ovlivňováni a jaký má dluhová problematika vliv na jejich psychický a fyzický stav.

TO6: Jak vnímáte vlastní dluhy?

Většina z dotazovaných seniorů a senierek vnímá své dluhy především negativně, informanti a informantky při této tazatelské otázce přiznali různé emoce, například:

- strach, „...*Špatně jsem to vnímala, jedno mi to nebylo, zaplatila jsem dluhy a věděla jsem už, že příští měsíc to bude to samé, že na to budu muset mít, jak na jídlo, pro syna, na nájem, na všechno, na ty dluhy, je to na prd prostě...*“ (Informantka č. 1)
- hanba a pocit vlastního selhání, „...*Byla a je mi pořád hanba, selhala jsem, stydím se, že ty peníze na zaplacení jsem neměla a nemám, je hrozný mít na čele že jsem ta, co dluží. Rodina to ví, děti to ví, jsou s tím jenom problémy. Když člověk nemá peníze, jsou s tím vždycky problémy, když si půjčí, jsou ještě větší...*“ (Informantka č. 2)
- nezodpovědnost v nerozvážnosti svého chování, „...*Dneska už si uvědomuju, že to bylo hodně nerozvážný chování, vzít si toho tolik...*“ (Informantka č. 4)
- naštvání, vztek a nespravedlnost. „...*No, když za mnou přišel ten majitel ubytovny do domova a chtěl podepsat splátkový kalendář, dobře mi nebylo, měl jsem vztek, jsem naštvanej, mám dluhy jenom proto, že jsem potřeboval bydlet a neměl kde...je to nespravedlivý...*“ (Informant č. 6)

TO7: Jak Vaše dluhy ovlivňují Váš psychický stav?

Informanti a informantky se shodují spíše na negativním ovlivnění psychického stavu, dotazovaní uvádí, že je dluhy psychicky ovlivnili a zažívali:

- úzkost, stres, pláč, bezradnost..., „...*Hodně, fakt dost, než jsem se dostala do domova, bylo mi z toho strašně úzko, byla jsem na to sama, děti to nezajímalo, proč taky, mají svých starostí dost, byla jsem z toho ve stresu. Často jsem plakala a přemýšlela jak z toho ven. Cítila jsem se prostě bezradně. Teď když jsem v domově je to o kousek lepší, ale ty dluhy mě pořád stále občas trápí. Je to těžký...*“ (Informantka č. 2)
- vztek, nespravedlnost systému. „...*Jsem nasranej, občas jsem nasranej, jsem vzteklej, protože tohleto není spravedlivej systém...*“ (Informant č. 6)

Někteří z dotazovaných odmítají kterékoli ovlivnění psychického stavu dluhovou problematikou. „...*Nijak, jak jsem už říkal, je mi to jedno...*“ (Informant č. 5)

TO8: Jak Vaše dluhy ovlivňují Váš zdravotní a fyzický stav

Informanti a informantky uvádí, že do jisté míry dluhová problematika ovlivnila i jejich zdravotní stav, dotazovaní uvádí především stres a s tím související zdravotní obtíže, zesláblost a únava, malátnost. „...*Ovlivnili a docela dost, zhoršil se mi zdravotní stav, fyzicky jsem se cítila strašně zesláblá no a všechny tyhle problémy, dluhy, můj věk, zesláblost, stres, malátnost se na mě podepsali tak, že jsem upadla, zlomila si rameno...*“ (Informantka č. 2) Někteří z dotazovaných odmítají jakékoli ovlivnění zdravotního stavu dluhovou problematikou. „...*Nijak, neřeším to, stará budu s dluhama i bez dluhů, je to jedno...*“ (Informantka č. 4) Většina dotazovaných se shoduje na určité „otupělosti“ vnímání dluhů. „...*Asi ty dluhy už nevnímám...*“ (Informant č. 5) Všichni klienti však dodávají, že pokud byl jejich zdravotní a fyzický stav ovlivněn špatnou finanční situací, během pobytu v Domově U Biřičky stav zklidnil a zůstává nezměněn.

Shrnutí dílčí výzkumné otázky č. 3

Vnímání dluhů seniorů je ovlivněno různými emocemi přirozeně dle povahy každého z informantů a informantek, klienti uvádějí pocity strachu, hanby, vlastního selhání. Odvážná informantka přiznala pocit nezodpovědnosti v nerozvážnosti svého chování. Poslední informant se nebál přiznat agresivnější

emoce jako je naštvání, vztek a pocit nespravedlnosti. Ovlivnění psychického stavu dotazovaných dluhovou problematikou je z především negativní. Informanti a informantky popsali, že je dluhy duševně ovlivnili, dotazovaní prožili úzkost, stres, pláč, bezradnost, ale i vztek a pocit, že nastavený systém je nespravedlivý. Poslední tazatelskou otázkou třetího dílčího výzkumného cíle je otázka, jak dluhy ovlivnili zdravotní a fyzický stav dotazovaných. Informanti a informantky uvádí, že špatná finanční situace ovlivnila jejich zdravotní a fyzický stav, především negativně, dotazovaní uvádí především stres a s tím související zdravotní obtíže, zeslábnost, únavu, malátnost. Někteří z dotazovaných zcela odmítli, že by jejich zdravotní a fyzický stav ovlivnila dluhová problematika. Informanti a informantky hovoří o určité „otupělosti“ k tomu tématu, dotazovaní dále dodávají, že pokud dluhy ovlivnili jejich zdravotní a fyzický stav nyní jsou v pořádku, zklidnění a v kondici přiměřené jejich věku a přechozímu zdravotnímu stavu.

Závěr

Má bakalářská práce se stává branou všem těm, kteří chtějí proniknout do tématu dluhové problematiky seniorů. Mnoho seniorů se ocitlo a stále ocitá v tíživé finanční situaci, někdy si nevědí rady, jak by mohli svou situaci řešit. Někteří senioři neumí nebo nemohou svou tíživou finanční situaci řešit sami, ať již z důvodu nízkých příjmů, nízké finanční gramotnosti či nedostatkem informací apod. Prvním krokem seniora při finančních obtížích by mělo být vyhledání pomoci a následné řešení celé situace, ideálně s odborníkem. Stále častěji jsou senioři ohroženi spadnutím do dluhové pasti, ze které je obtížné najít cestu ven. Celému tématu dluhové problematiky dle mého názoru předchází téma finanční gramotnosti, smyslem není jen řešení vzniklých problémů, ale i zaměření se na prevenci dluhů a posilování finanční gramotnosti seniora. Je vhodné, aby co nejvíce seniorů vědělo o tom, jaké jsou nekalé praktiky lidí vydělávajících na situaci druhých a jak se lze v dané situaci bránit, na koho se obrátit, kde požádat o pomoc. Každý z nás, včetně seniorů by měl znát svá práva, ale je nutné abychom si uvědomili i naše povinnosti a zodpovědnost, kterou máme každý sám za sebe a své blízké.

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo popsat dluhovou problematiku seniorů, jak se dostávají do dluhové pasti. Zaměřila jsem se na to, jak tuto problematiku vnímají sami senioři v Domově U Biřičky a jaký má dluhová problematika vliv na jejich psychický a fyzický stav. Dílčí výzkumné otázky mapovali způsob, jak se senioři setkali dluhovou problematikou, jak své dluhy řeší, jak se dostali do dluhové pasti a jaký mají dluhy vliv na jejich psychický a fyzický stav.

Hlavní cíl i dílčí výzkumné otázky stanovené v úvodu bakalářské práce jsem splnila. Teoretickou část bakalářské práce jsem rozdělila do tří hlavních kapitol. V první kapitole jsem se věnovala etapizaci života, vymezení pojmů stárnutí a stáří, změnám ve stáří, přístupům chápání vlastní role ve stáří, potřebám seniorů. Dále se zabývám sociální prací se seniory a sociálním službám, které mohou senioři využívat. V další kapitole jsem se věnovala tématu finanční gramotnosti, definovala jsem pojem finanční gramotnost, studovala jsem vztah inteligence a finanční gramotnosti. Vymezila jsem pojem peníze, včetně půjčování finančních

prostředků, věnovala jsem se pojmům cena a reklama. V poslední a zároveň stěžejní kapitole teoretické části bakalářské práce jsem se věnovala dluhové problematice, popsala jsem dluh, včetně toho, jak vzniká. Věnovala jsem se charakteristice dluhů, příčinám zadlužování a následného předlužování. Vymezila jsem pojem dluhová past, zabývala jsem tématem, jak lze dluhy řešit, kapitolu jsem uzavřela pojmem exekuce.

Na teoretickou část bakalářské práce navazuje výzkumná část. Ve výzkumné části jsem se věnovala kvalitativnímu výzkumu, metodou pro sběr informací se stal polostrukturovaný rozhovor. Výzkum probíhal na mém současném pracovišti v Domově U Biřičky. Od informantů, seniorů byly zjišťovány odpovědi na otázky, jak se setkali s dluhovou problematikou, jak své dluhy řeší, jak se dostali do dluhové pasti a jaký mají dluhy vliv na jejich psychický a fyzický stav.

Má bakalářská práce se může stát přínosem jak pro neodbornou veřejnost, protože shrnuje poznatky dluhové problematiky seniorů, tak pro sociální pracovníky, kteří se setkávají se zadluženými seniory a chtějí si ucelit či prohloubit znalosti této problematiky. Dluhová problematika seniorů může pro někoho být ně příliš zamlouvající se téma, ale rozhodně to není téma, které bychom měli opomíjet či ho přímo přehlížet. Je to téma, ve kterém by měli být orientováni minimálně senioři a ti, kteří s nimi pracují.

Seznam použitých zdrojů

1. BALABÁN, Zdeněk. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. Praha: COFET, 2011.
2. BERTL, Ivan. *Kapitoly o finanční gramotnosti*. Praha: Triton, 2012.
3. BRABEC, Jiří. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s., 2016.
4. ČEVELA, Rostislav; Libuše ČELEDOVÁ. *Sociální gerontologie: východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří*. Praha: Grada, 2014.
5. DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada, 2012.
6. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010.
7. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi..* Praha: Galén, 2012.
8. HARTL, Pavel; HARTLOVÁ Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2015
9. HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. Praha: C. H. Beck, 2009.
10. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005.
11. HOLMEROVÁ, Iva. *Průvodce vyšším věkem: manuál pro seniory a jejich pečovatele*. Praha: Mladá fronta, 2014.
12. HRDINKOVÁ, Tereza; MATI, Petr. *Metodika dluhového poradenství*. Bílina: Člověk v Tísni, 2013.
13. HŮLE, Daniel. *Jak nespadnout do dluhové pasti!: průvodce pro seniory*. Praha: Sdružení českých spotřebitelů, 2013.
14. KAVALÍR, Aleš; PRŮŠA, Aleš. *Obezřetnost se vyplácí: průvodce nejen pro seniory*. Plzeň: Člověk v tísni, 2013.
15. KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008.
16. KOCIÁNOVÁ, Helena. *Finanční gramotnost v kostce, aneb, Co Vás neměl kdo naučit*. Olomouc: ANAG, 2012.
17. KRUŠINSKÁ, Kristýna. *Okolnosti ne/svobody zadlužování seniorů in Prevence úrazů, otrav a násilí*. 1/2013, 67-72. ISSN 1804-7858.
18. JANDA, Josef. *Jak žít šťastně na dluh*. Praha: Grada, 2013.

19. JANEBOVÁ, Radka. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. Hradec Králové: 2014
20. MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013.
21. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Portál, 2010.
22. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013.
23. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008.
24. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001.
25. ONDŘEJ, Jan. *Zadlužení - fenomén současnosti*. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2012.
26. SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012.
27. ŠLAPÁK, Milan. *Finanční příprava na život v důchodu: informovanost, postoje a hodnoty*. Praha: VÚPSV, 2010.
28. ŠTOGR, Josef. *Proč nevíme, co jsou peníze: (je nad čím přemýšlet)*. Praha: Generation Europe, 2013.
29. VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Příjmová chudoba a materiální deprivace seniorů: subjektivní a objektivní pohledy*. Praha: VÚPSV, 2015.

Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Internetové zdroje

Domov U Biřičky [online. cit. 28. 11. 2016] dostupné z: www.ddhk.cz

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Alanova etapizace života

Tabulka č. 2: Změny a ztráty ve stáří

Tabulka č. 3: Služby sociální péče pro seniory se sníženou soběstačností

Tabulka č. 4: Diagram výhodnosti půjček

Tabulka č. 5: Popis informantů a informantek

Tabulka č. 6: Transformace dílčích výzkumných otázek do tazatelských otázek

Přílohy

Příloha č. 1. Přepis rozhovoru

Příloha č. 1

Paní V.

TO1: Jak, případně u koho jste se setkal/a s dluhy/dluhovou problematikou?

U dcery, když se vdávala, tak jsem neměla hotovost a jelikož jsem neměla práci tak mi půjčku nedali, tak si vzala tu půjčku na sebe, bylo to tehdy nějakých 20 000,-, ty jsem jí na tu svatbu a já to dceři potom splácela. No a tak jsem se vlastně poprvé setkala s dluhama. Potom když zase něco bylo, tak oni nabízeli po telefonu no a když se to hodilo tak jsem si prostě vzala další půjčku. A pak se vlastně stalo to, že jsem zabíjela půjčku půjčkou, takhle jsem se do těch dluhů dostala.

TO2: Z čeho plynou Vaše dluhy?

Z půjček. Jednu jsem zaplatila, druhou jsem si vzala.

TO3: Proč jste se zadlužil/a?

Začalo to s tou svatbou mojí dcery, potom jsem měla brigádu, takže mi volali a ty půjčky nabízeli, Homecredit a ti podobní další. Tak jsem to viděla jako dobrý nápad, žila jsem s klukem sama, kluk chodil do učení, musela jsem platit nájem, bylo to dost náročný období.

TO4: Dokážete své dluhy splácet?

Ne, nedokážu, už teď vůbec ne, protože jsem tady v domově, takže je vůbec nezvládnou. Důchod mám malý, i kdybych bydlela na ubytovně. Nejde to.

TO5: Jak své dluhy řešíte?

Teď nijak, nevím, jak to mám řešit, není jak, není z čeho, je to problém, a dost velké, snažím se na to nemyslet, abych se nenervovala, ale prostě to jinak nejde. Dřív jsem se snažila ty dluhy řešit, když zase něco bylo, tak oni nabízeli po telefonu no a když se to hodilo tak jsem si prostě vzala další půjčku. A pak se vlastně stalo to, že jsem zabíjela půjčku půjčkou, takhle jsem se do těch dluhů dostala...nechtěla

jsem, aby syn věděl, že máme nějaký problémy... To jde potom koloběh a to nevíte jak z toho ven, když nejsou finance.

TO6: Jak vnímáte vlastní dluhy?

Špatně jsem to vnímala, jedno mi to nebylo, zaplatila jsem dluhy a věděla jsem už, že příští měsíc to bude to samé, že na to budu muset mít, jak na jídlo, pro syna, na nájem, na všechno, na ty dluhy, je to na prd prostě.

TO7: Jak Vaše dluhy ovlivňují Váš psychický stav?

Určitě dluhy ovlivnili můj psychický stav, když si na to vzpomenu tak je mi hned špatně a to jsem měla i dřív, jo, že prostě mi to vadí. Ale ze začátku mi to nevadilo, to běželo, tak jak má, to jsem stíhala platit. Pak mi starej nechal na krku dluh za telefon kolem 10 000,- a to už syn měl ode mě koupenou kytaru a kombo, aby mohl hrát, no jenomže já jsem na to prostě neměla peníze. A tak k nám přišli exekutoři a všechno to synovi vzali, protože nic jinýho nám vzít nemohli a tak jsem to musela zaplatit a vzít si další půjčku a zajet tam, kde ti exekutoři měli sídlo a jenom tisíckovka mě stála ta cesta, abych ty věci mohla dát synovi zpět. To jde potom koloběh a to nevíte jak z toho ven, když nejsou finance.

TO8: Jak Vaše dluhy ovlivňují Váš zdravotní a fyzický stav?

Ovlivnilo, podepsalo se to na mě, kdyby to člověk mohl platit, tak by to nebyl takovej problém, když to nemůžete zaplatit, jste prostě ve stresu a jsem si vědoma toho, že je to špatně, ale jinak co můžu dělat. Zabývám se tím, né nějak intenzivně, ale myslím na to, jak by se to dalo udělat, ale nedám to dohromady.